İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)*

Ziya KAZICI**

Öz

İslâm dini, barış, adalet ve sevgiyi tevhid temelinde yükselterek insanlar arasında yerleştirmek üzere gönderilen bir dindir. İslâm, tüm insanlığa hitap eder ve ırk, asalet ve cinsiyete bağlı bir üstünlük ve ayrıcalığa yer vermez. Dolayısıyla kadın ve erkek de insanlık düzleminde denktirler. İslâm'dan önceki toplumlarda ise durum bu şekilde değildir, kadının konumu çoğu zaman erkekten aşağıdadır. Kadına hak ettiği yeri İslâm, yeniden kazandırmıştır. Bu çalışmada öncelikle İslâm'ın kadına bakışı söz konusu edilecek, ardından Eski Yunan, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Hint kültürlerinde kadının konumuna değinilecek ve sonrasında İslâm'ın kadına bakışı daha detaylı ele alınarak kadının İslâm'daki ve mezkûr din ve kültürlerdeki konumu kıyaslanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Medeniyeti, Kadın, İslâm, Yunan, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık, Hint.

Women in Islam: (A Comparison)

Abstract

Islam is a religion sent to establish peace, love and justice among people by virtue of tawheed. Islam, which aimed to address all members of the humanity, does not include any superiority and privilege related to race, nobility and gender. Therefore, men and women are also equal in the humanity plane. In societies before Islam, this is not the case, the position of women is often lower than men. Islam regained its rightful place for women. In this study, first of all, the view of Islam to women will be mentioned, then the position of women in Ancient Greek, Roman, Judaism, Christianity and Indian cultures will be discussed and then the position of women in Islam and mentioned religions and cultures will be compared.

Keywords: Islamic Civilization, Women, Islam, Greek, Rome, Judaism, Christianity, Indian.

---

* **Makale Gönderim Tarihi:** 01.04.2020 **Makale Kabul Tarihi:** 15.06.2020

** Prof. Dr. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Prof. Dr., Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences. ziya.kazici@izu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7472-0666

Giriş

Bilindiği gibi İslâm'da, insanların yaratılıştan gelen cinsiyet, soy gibi özelliklerine veya dünyevi statülerine bağlı bir üstünlük söz konusu değildir. Aksine üstünlük, takva ve görevleri gerektiği şekilde, hakkıyla yerine getirme ilkesine bağlıdır. İslâm'dan önceki bazı din ve sistemlerde, asalet, etnik köken, cinsiyet gibi özellikler üstün sayılma sebepleri idi. Dolayısıyla belli ailelere mensup olmamak, belli bir ırktan gelmemek veya kadın olmak adaletsizlik ve eşitsizliğe maruz kalmayı beraberinde getirirdi. İslâmiyet'ten önceki süreçlerde kadın da bu bağlamda haklarının birçoğundan mahrum bırakılmıştı.

Hz. Peygamber, tüm diğer açılardan olduğu gibi kadın dünyası ve kadın haklarının korunması bakımından da insanlığa rehberlik olarak gönderilmiş, cenneti anaların (kadınların) ayaklarının altında olduğunu dahi ifade etmişti.

İslâm'ın ilk emri ve Kur'an'ın ilk âyeti, "oku" diye tercüme edebilir bir kelimedir. Bu ayet, Hz. Peygamber'in şahsında tüm İslâm dünyasına hitap etmiştir. Yani Allah'ın emrini yerine getirmekle yükümlü tutulan muhataplar, belirli bir topluluk, sınıf veya cinsiyete sahip olan ayrıcalıklı kişiler değildir. Tüm Müslümanlar bu emrin muhatabı olup emrin gereğini ifa etmek zorundadır. İslâm ilim tahsilini herhangi bir insan sınıfıyla sınırlı tutmamış, kadın ve erkek arasında da bir ayrım gözetmemiştir. Hem erkek hem de kadın ilim tahsil etmekle vazifelidirler. Ne biri diğerinden üstündür ne de birinin bu görevi yerine getirmesiyle diğerinin üzerinden sorumluluk düşmüş olur.

Bilindiği üzere aile, iki kişi arasında sevgi ve bağlılık temeli üzerine bina edilmiş bir şirket gibidir. Kur'an-ı Kerim'de *"Sizin için kendileri ile ülfet ve ünsiyet peyda edesiniz diye nefislerinizden zevceler yaratması ve aranızda bir sevgi ile rahmet icad etmesi de O'nun kudretine delâlet eden âyetlerdendir. Bütün bunlarda düşünen bir kavim için ibretler vardır."*[1] denmektedir. Bu ortaklığın, müşterek olarak yerine getirilmesi gereken sorumlulukları vardır ve bireysel sorumluluklar da fertlerin yaratılış özelliklerine göre belirlenmiştir. Böylece erkek ve kadın arasında İslâm'ın ön gördüğü, temeli sevgiye dayanan sağlam bir birliktelik kurulmuş olur.

Biz, İslâm'ın, kadınlara fıtratlarına uygun bir biçimde verdiği hakları ve insanlık âleminin yarısını teşkil eden bu cinsi, nasıl şerefli kıldığını görmek için kendinden önceki tarihi süreçleri kısaca gözden geçirmek istiyoruz. Çünkü doğru bir değerlendirme yapabilmek için farklılıkları kıyas etmek gerekir. Bunun için – *bir makale çerçevesinde* – İslâm'dan önceki dinî ve felsefî sistemlerin kadına bakışını biraz irdelemek istiyoruz ki İslâm'ın kadın konusundaki anlayışını hakikatiyle anlama yoluna girmiş olalım. Ayrıca günümüzde yanlış bilinen bazı meselelerin doğrusunu da böylelikle görebiliriz.

[1] er-Rûm 30/21.

İslâm, kadını saygıdeğer bir varlık olarak görür ve ailenin temel bir direği olduğunu kabul eder. Halbuki kadın, İslâm gelmeden önce değersiz sayılırdı. Hatta onun aşağı statüde bir varlık olduğu ve yaratılış gayesinin yalnızca erkeklere hizmet etmek olduğu kabul edilirdi. İslâm, bu tutuma karşı savaş açar; kadının, her bakımdan erkekle eşit olduğunu ilan eder. Bu konuda Kur'an, "*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, zevcesini de kendisinden halk edip birçok erkek ve kadınları yeryüzüne yayan Rabbinizden sakınınız.*"[2] demekte ve her iki cinsin de eşit olduğunu, yaratılış bakımından aralarında bir fark bulunmadığını belirtir.

Ana hatlarıyla temas ettiğimiz İslâm'a göre kadın haklarına daha geniş bir şekilde değinmeden önce İslâm'dan önceki din ve kültürlerde kadınlığın nasıl kabul edilip anlaşıldığına temas etmek isteriz.

1. Eski Yunan'da Kadın

Eski Yunan'da kadın, aşağı derecede bir varlık sayılır ve her türlü haktan yoksun bırakılırdı. Sadece ev işlerinde çalışabilirdi ve herhangi bir tasarruf hak ve yetkisine sahip değildi. Kocası, kadını isterse döver isterse bir başkasına hediye ederdi ve kadın kölelerle bir tutulurdu. Kız çocuklar mirastan pay alamazdı. Sadece erkek çocuklar mirasta pay sahibiydi. Kadın erkeğin emanetini taşımaktan başka fonksiyonu bulunmayan bir konumda görülürdü.[3]

Kadın yeryüzündeki bütün kötülüklerin sebebi sayılırdı. Yunan mitlerinden birinde şöyle anlatılır: Zeus, Prometheus'a kızdığı için erkeklerden öç almak ister. Bu amaçla sevimli ve güzel bir şey yaratır. Bütün tanrılar onu, peçelerle, çiçeklerle ve altın bir taçla donatırlar. İsminin ise "*herkesin armağanı*" anlamında "*Pandora*" olmasına karar verirler. Zeus bu "*felaket*"i yeryüzüne indirir. Artık kadın, erkekler için en büyük düşman olmuştur.

Bir görüşe göre de kötülüklerin sebebi Pandora'nın kendisi değil, merakıdır. Buna göre tanrılar, içini zararlı şeylerle doldurdukları bir sandığı Pandora'ya verir ve onu açmamasını söylerler. Pandora merakına yenik düşer ve sandığın içinde ne olduğunu öğrenmek ister. Bir gün sandığın kapağını açar. Sandığın içinden çıkan türlü kötülükler etrafa saçılır. Pandora, kapağı büyük bir korkuyla geri kapar. Ama iş işten geçmiştir. Böylelikle Zeus, insanları kadının varlığıyla cezalandırmıştır.[4]

Yukarıda kısaca temas ettiğimiz bu ifadeler, bir efsane (mitoloji) de olsa bir toplumun genel anlayışını, olay ve kişilere bakış açısını, folklorik bir ifadeyle halkın bu konudaki şuuraltı görüşünü ortaya koymaktadır. Böylece bu alanda hemen herkesin kabul etmek zorunda olduğu bir kültür oluşmaktadır.

---

[2] en-Nisâ 4/1.

[3] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. August Bebel, *Kadın ve Sosyalizm*, çev. Saliha Nazlı Kaya (İstanbul: İnter Yayınları, 1991), 67 – 68.

[4] Edith Hamilton, *Mitologya*, çev. Ülkü Tamer (İstanbul: Varlık Yayınları, 1968) 46-47.

Böyle bir görüş ve anlayış, insanların zihinlerinde çocukluktan itibaren yer ettiğinde bunun izlerini silmek epeyce zor olmaktadır. Zira bu anlayış atalardan gelen bir kültür haline gelecektir. Bilindiği üzere kültürleri değiştirmek pek kolay olmaz.[5] Burada şuna da işaret edelim ki bu düşünce ve buna bağlı olarak ortaya çıkan anlayış, daha sonra bazı özellikleri ile Hıristiyanlığa da geçecektir. Biraz sonra, yani "Hıristiyanlıkta Kadın" konusu işlenince buna temas edilecektir.

2. Roma'da Kadın

Roma, çoğu toplumun hukukuna öncülük etmiş olup, inanç hususunda Yunan'ın tesirinde kalmıştır. Bu nedenle, bazı ilahları Yunan tanrıları ile neredeyse aynı özellikleri taşırlar. Örneğin, Yunan'ın Zeus'u, Roma'da Jüpiter'e büyük oranda benzerlik gösterir. Roma'da da kadının durumu Yunan'daki gibidir. Erkek, ailenin reisi olup karısı ve çocukları üzerinde sınırsız yetkilere sahiptir. Hatta o, çoğu zaman karısını öldürmeye varan bir salahiyetin tatbikçisidir. Erkek, bu yetkiye dayanarak onlara istediğini yapabilir.[6] Geniş yetkilerle donatılmış olan baba, istediği kimseleri ailesine alır istemediklerini de almaz. Bu durum, özellikle kız çocuklarını kapsar. Kız, mal sahibi olamaz. Eğer bir kazanç elde ederse bu kazanç babanın malına eklenir. Kız, buluğa erse veya evlense de bu uygulama değişmez. Evlilik, karşılıklı rıza ile kurulmuş ve taraflara eşit haklar veren bir yapı değildir. Genç kız evlenince şu üç yoldan biriyle, kocası ile "*Reislik Akdi*" denilen bir akit daha yapar:

a. Dinî bir törenle, din adamının huzurunda.

b. Kocanın karısını satın almasıyla.

c. Evlendikten sonra bir sene devamlı münasebetle.

Bu akitlerden biri yapıldığında baba, kızı üzerindeki yetkilerini kaybeder. Artık otorite kocaya geçmiş olur. Böyle bir uygulama, kadının tam ehliyet sahibi olmadığının gösterir. On iki Levha Kanunu, şu üç özelliği ehliyeti noksanlığı (hacir) sebebi sayar: Yaş, aklî durum, kadınlık. Bu kural, Fransız kanununda da 1938 yılına kadar yer alır. Çünkü Fransa kanunu, temelini Roma kanunundan alır.[7]

---

[5] Kültür hk. daha geniş bilgi için bk. Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 19-20.

[6] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Paul Koschaker, *Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları,* çev. Kudret Ayiter (İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları,1963), 77-78; Ziya Umur, *Roma Hukuku* (İstanbul: İ.Ü Hukuk Fakültesi, 1984), 383-388.

[7] "Hak ehliyetini daraltan sebepler arasında cinsiyet de zikredilmelidir. Cinsiyetin rol oynadığı ehliyet, bilhassa fiil ehliyeti olmakla beraber hak ehliyeti bakımından da kadın, amme haklarına sahip olamadıktan sonra, klasik devirde hiç, Justinianus devrinde istisnaî haller hariç, asla vâsi olamaz. Miras ehliyeti mahdud idi. Belli miktarı aşan terekeleri iktisab edemezdi." Umur, *Roma Hukuku*, 399-400; Ayrıca bk. Mustafa Sıbaî, *İslâm'a ve Garplılara Göre Kadın*, çev. İhsan Toksarı (İstanbul: Nida Yayınevi, 1966), 35.

3. Yahudilikte Kadın

Yahudilik'e gelince, o da kadın konusunda İslâm'dan önceki din ve sistemlerden pek farklı düşünmemektedir. Tevrat, Yahudi geleneklerinin bir derlemesi mesabesinde olup bazı hükümleri yüzyıllar içinde değişmiştir ve bazıları da birbirleriyle çelişmektedir. Bu bağlamda Alman Protestan Kilisesi Komisyonunun denetlediği Eski ve Yeni Ahit çevirisindeki şu cümleler manidardır: "Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Ahit = Tevrat ve İncil) gökten inmiş değildir. Eski Ahit 39 kitabıyla, dört İncil binlerce yılda yavaş yavaş gelişmiş ve son şeklini almıştır."[8] Tevrat'ta kadın meselesi de çelişkilerle doludur. Örneğin, Tevrat bazı yerlerde kadını güzel muameleye layık görürken, bazı bölümlerde de ondan lanetli bir yoldan çıkarıcı bir yaratık olarak söz eder. Bu nedenle Mûsevîler, kadına karşı farklı anlayışlara sahip olmuş ve buna bağlı olarak farklı muamelelerde bulunmuşlardır. Yahudilerden bir kısmı (bir taife) kızı hizmetçi mertebesinde tutarlardı. Babasının onu satma hakkı bile vardı. Babasının zürriyetinde erkek evlat yoksa ancak o zaman miras alabilirdi. Yahudi inancında Âdem'i yoldan çıkardığı için lanetli sayılan kadının doğum esnasında ölmesinin sebebi görevlerini gereği gibi yerine getirmemesidir. Halbuki ölüm hadisesini, dinî görevlerini hakkıyla yerine getirmemeye bağlamak, ilmî açıdan mümkün değildir. Bununla beraber Talmud'da -ki Tevrat'ın en büyük tefsiridir- şu bilgiye yer verilir:

"Üç suç yüzünden kadınlar doğum sırasında ölürler. Aybaşlarına aldırış etmedikleri için, hamur ayırmada ve sabbat kandilinin yakılmasında kusur işledikleri için."[9]

Yahudi toplumunda hayız gören kadın, toplumsal yaşamdan tamamen çekilmek zorunda bırakılır. Kadınlar için koşulan şartlar o kadar ağırdır ki bunları yerine getirmek mümkün değildir. Bu durum, doğum esnasında ölen kadına dahi suç ithamında bulunmaya sebep olmuştur. Öyle ki, akıntısından temizlenen kadın, günah işlemiş sayıldığı için kefaret niteliğinde kurban sunmaya mecburdur. Tevrat'ın, *Levililer* bölümünde geçen şu ifadeler Yahudi anlayışı konusunda aydınlatıcı olmaktadır:

"Ve eğer bir kadının akıntısı olur ve bedeninde akıntısı kan olursa yedi gün murdarlığında kalacak ve ona her dokunan akşama kadar murdar olacaktır. Ve murdarlığında üzerinde yattığı şey murdar olacak, üzerinde oturduğu her şey de adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının oturmuş olduğu yatak yahut herhangi bir döşek üzerinde bir şey olursa adam o şeye dokunduğu zaman akşama kadar murdar olacaktır. Ve eğer bir adam onunla yatarsa ve kadının murdarlığı ona bulaşırsa yedi gün murdar olacak ve üzerinde yattığı her yatak murdar olacaktır."

---

[8] Bilgi için bk. Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966), 4.
[9] Örs, *Musa ve Yahudilik*, 368.

"Ve adet zamanında değilken bir kadının çok günler kan akıntısı olursa yahut adet zamanından fazla olarak akıntısı olursa, murdarlığı akıntısının bütün günleri adet günleri gibi olacaktır, murdardır. Akıntısının bütün günlerinde üzerine yattığı her yatak, kendisi için adet yatağı gibi olacak. Ve üzerine oturduğu her şey, adet murdarlığı gibi murdar olacaktır. Ve bu şeylere her dokunan murdar olacaktır. Esvabını (çamaşırlarını) yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Fakat akıntısından tahir olursa (temizlenirse) o zaman kendisine yedi gün sayacak ve ondan sonra temiz olacaktır. Ve sekizinci günde kendisi için iki kumru yahut iki güvercin yavrusu alacak ve onları kâhine toplanma çadırının kapısına getirecek. Ve kâhin, birini suç takdimesi, öbürünü de yakılan takdime olarak arz edecek. Ve kâhin, onun için murdarlığının akıntısından dolayı Rabbin önünde kefaret edecektir."[10]

Görüldüğü üzere, ergenlik (bulûğ, yetişkinlik) çağına gelmiş bulunan her sağlıklı kadından gelen, doğal, biyolojik bir süreç olan âdet (regl), Yahudi anlayışında suç addedilmektedir. Bu suçun kefaret ve affı ise din adamları (haham) aracılığı ile ve kurban sunmakla mümkün olmaktadır.

Tıp bilimine göre hayızlı kadın, halsiz ve bir anlamda rahatsızdır. Bundan dolayı da dinlenmesi gerekir. Âdet zamanında rahim yolundaki kan damarları açık olup kadın mikrop kapmaya yatkındır. Bu süreçte cinsî münasebet, enfeksiyon riskini büyük oranda artırır. Kadının daha fazla yorulmaması ve hasta olmaması için hayız döneminde cinsî münasebet İslâm tarafından yasaklanmıştır. Fakat Yahudi anlayışının aksine, kadın sosyal hayattan tecrit edilmez, kadın ve temas ettiği nesneler pis sayılmaz ve bu doğal süreç suç ile ilişkilendirilmez. Yahudiliğin kadınlara bakışı ile ilgili daha pek çok bilgi bulunmasına rağmen biz, konuyu daha fazla uzatmamak için sadece Tevrat'ın Tekvin bölümünde verilen ve insanı hayretlere düşüren bir bilgi nakletmekle yetinmek istiyoruz. Böylece okuyucu, daha başka ve fazla söze gerek kalmadan Peygamber olan bir baba ile kızlarının durumunu hayretler içinde takip edip görmüş olur.

"Ve Lut Tsoar'dan çıkıp dağda oturdu. Ve iki kızı onunla beraberdi. Çünkü Tsoar'da oturmaktan korktu. Ve o ve iki kızı bir mağarada oturdular. Ve büyük kızı küçüğüne dedi: Babamız kocamıştır ve bütün dünyanın yoluna göre yanımıza girmek için memlekette erkek yoktur. Gel babamıza şarap içirelim ve babamızdan zürriyeti yaşatmak için onunla yatarız." Ve o gecede babalarına şarap içirdiler ve büyük kız girip babası ile yattı. Ve onun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. Ve vaki oldu ki, ertesi gün büyük kız küçüğüne dedi. İşte dün gece babamla yattım. Bu gece da ona şarap içirelim ve babamızdan zürriyet yaşatmak için gir onunla yat. Ve o gece dahi babalarına şarap içirdiler. Ve küçük kız kalkıp onunla yattı ve onun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. Lut'un iki kızı böylece babalarından gebe kaldılar. Ve büyük kız bir oğul doğurdu ve onun adını Moab çağırdı. O, bugüne

[10] *Kitâb-ı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1958), Levililer 15/ 19-30.

kadar Moablıların atasıdır. Ve küçük kız o da bir oğul doğurdu. Ve onun adını Benammi çağırdı. O, bugüne kadar Ammon oğullarının atasıdır."[11]

Her gün, kutsal kitaplarında, bunun gibi pek çok metin okuyan binlerce Yahudi kızı acaba neler düşünür? Zira Allah'ın, büyük bir peygamberi olan Hz. Lut ve kızları ile ilgili böyle metinleri okuyan Mûsevî ailelerde gerek aile gerekse bütün bir kadınlık düşüncesi acaba nasıl ve ne şekilde gelişir? Kızların, erkek olmadığı için babaları ile yatmaları iftirası (dilim varmadığı için söyleyemiyorum) acaba insanı nereye kadar götürür?[12]

4. Hıristiyanlıkta Kadın

Hıristiyanlık anlayışına göre kadın Şeytanın oyuncağı olmuş, Âdem'e yasak meyveyi yedirerek aslî suç denilen günahı işletmiştir. O, günahın, fesat ve fitnenin anasıdır. Bu günah sebebiyle Allah'ın hükmü kadınların üzerindedir. Suç da devam etmektedir. Kadın daimi bir kötülük kaynağıdır. Nitekim Hz. İsa'nın doğumundan beş asır sonra yapılan Makun toplantısında, "kadınlar, Mesih'in annesi Meryem hariç (çünkü o da yarı ilahe durumundadır) Cehennem azabından kurtulucu değillerdir"[13] şeklinde bir karara varılmıştı. Benzer bir anlayış miladî 586 yılında yapılan bir toplantıda Fransızlar, kadının insan sayılıp sayılmayacağı münakaşasını yapıyorlardı. O, toplantıda bu soru şu şekilde cevap buluyordu. "Kadın, erkeğe hizmet için yaratılmış bir insandır."[14] "Kadın Şeytanın oyuncağı olarak kabul edilen kadın, görüldüğü gibi bu yaratık (kadın) Âdeme yasak meyveyi yedirdiği için bütün bir kadınlık alemi kötülenmiştir. İlk dönem Hıristiyan din adamlarının Roma toplumunda gördükleri ahlaksızlık onları dehşete düşürmüştür. Onlar, bütün bu ahlaksızlıkların yegâne müsebbibi olarak kadını gördükleri için ondan uzaklaşmak istediler. İşin başlangıcında da şöyle bir görüş ortaya atılmış oldu:

"Kadın, günahın anası, fesat ve fitnenin kaynağıdır. Hislerini tahrik etmek suretiyle erkeği günaha sokan baş müessir odur. Bu sebeple Cehennem'in kapısıdır. Kadın, üstelik bütün beşerî musibet ve belanın da kaynağıdır. O, bizzat var oluşuyla utanılacak bir yaratıktır. Fizik güzelliğinin mahcubiyetine sığınmasına bakmayın. O, bu haliyle şeytanın en müessir silahıdır. Dünyayı ifsad ettiği ve insanları kötülüğe sürüklediği için yaptıklarına mukabil kendisine ceza verilmesi gerekmektedir."[15]

İlk Hıristiyanların liderlerinden olan Tertullian kadınlara yaptığı konuşmasında onlara şöyle hitap eder: "Bilmiyorsunuz ki, hepiniz de Havva'nın

---

[11] Yaratılış 19/30-38.
[12] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Ziya Kazıcı, *Yaratılış Günah ve Tövbe* (İstanbul: Çığır Yayınları, 1975), 76-82.
[13] Sıbaî, *Kadın*, 19.
[14] Sıbaî, *Kadın*, 19.
[15] Ebü'l-A'lâ Mevdudî, *Hicâb*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Hilal Yayıncılık, 1972), 30.

kızlarısınız. O büyük günah sebebiyle Allah'ın hükmü bu asırda da siz kadınlar cinsi üzerinde hala devam etmektedir. Suç da hala ortadadır. Siz, şeytanın kapısısınız. Sizsiniz o yasaklanan ağaçtan yiyen. Sizsiniz ilahî kanunlara muhalefet eden… Sizsiniz Allah'ın suretini bu şekilde kolaylıkla yıkan…"[16]

Sadece erkek için yaratıldığı belirtilen kadının kocasına bağlılığı Rabbe bağlılığı gibi olacaktır. Çünkü Mesih'in kilise topluluğunun başı olduğu gibi erkek de kadının başıdır.[17]

Kadın, pis görülünce evlenme de çirkin sayılır oldu. Evlenen kişi artık karısından başka bir şey düşünmez. Evlilik insanı (erkeği) Allah'ın melekûtundan uzaklaştırır. İyi ve temiz bir erkek evlenmez, kadınlardan daima uzak durur. Kitab-ı Mukaddes bu hususta şöyle der:

"Fakat kaygısız olmanızı istiyorum. Evlenmemiş adam nasıl Rabbi hoşnut etsin diye Rabbin şeyleri için kaygı çeker. Fakat evlenmiş olan adam, nasıl karısını hoşnut etsin diye dünya şeyleri için kaygı çeker. Ve bölünür. Evlenmemiş olan kadın ve kız hem bedence hem ruhça mukaddes olsun diye Rabbin şeyleri için kaygı çeker. Fakat evlenmiş olan kadın, nasıl kocasını hoşnut etsin diye dünya şeyleri için kaygı çeker. Ve bunu üzerinize kement atmak için değil, fakat yakışan halde olasınız ve zihniniz dağılmayarak Rabbe mülazemet edesiniz diye sizin kendi menfaatiniz için söylüyorum."[18] Evlenmemenin en iyi hareket sayıldığı bir dinde, çocuklar da değerli sayılmazlar haliyle. Katolik Kilisesi'nin akşam duasında hala şu sözler okunur: "Ece enim, in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis me mater mea."(Günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken.) Karı koca her duaya katılmalarında bu pişmanlık ifadelerini duyduktan sonra, aynı günahı tekrar tekrar işleyebilirler mi?[19]

Aynı şekilde "Korintoslulara 1" de verilen şu emirler de evlenmeyi yavaş yavaş ortadan kaldırmaya yönelik bir anlayışın meydana gelmesine sebep olmuştur. "Ey kardeşler, bunu da beyan ediyorum. Vakit kısalmıştır. Bundan böyle karıları olanlar yok gibi olsunlar."[20] Bu ve benzeri sözler, Hıristiyanlarda zamanla büyük karışıklıklara sebep oldu. Artık rahipler evlenemiyor, evli olanlar da karılarını bir kenara itiyorlardı. Hatta bazı keşişler, evli rahipleri büyük bir ölçüde cezalandırıyorlardı. Halk üzerindeki etkisi ile evli rahiplerin dinlenmesini yasaklamışlardı. Evli rahipler, "kadın cinsi" ne yenilmiş şehvet düşkünleri olarak tomrukta teşhir ediliyordu. Bunlara acımamak gerekti. Bununla beraber Roma, evli rahipleri kiliseden kovmadan akla davet edebileceğini ummaktaydı. 1018'de Papa Benedict VII, kilise üyelerinin çocuklarının kilisenin daimî köleleri olmaları için bir

[16] Behiy el-Hûliy, *Ailede ve Toplumda Kadın*, çev. Abdullah İşler (Ankara: Elif Matbaacılık, 1972), 9
[17] Efesoslulara 5/22-25.
[18] Korintoslulara 7/32-38.
[19] Richard Lewinshon, *Cinsî Âdetler Tarihi*, çev. Ender Gürol (İstanbul: Varlık Yayınları, 1966), 109.
[20] Korintoslulara 7/29.

kanun çıkardı. Çocuklardan sonra kadınlar da kara listeye girdi. Rahiplerin karıları metreslerle eşit tutuluyorlardı.

Büyük karmaşaların akabinde Kilise'ye yeni bir düzen getiren Papa Leo IX (1048-1054), bir merhale daha öteye gitti. Artık papazların cinsel perhizde bulunmaları farz oldu. Böyle bir buyruğa boyun eğmemek sadece işlenmiş bir suç değil, aynı zamanda zındıklık da oluyordu. Zındıklara ceza vermek için Kilise bizzat uğraşmak zorunda da değildi. Keşişlerin kışkırttığı halk yığınları, karılarından ayrılmak istemeyen rahiplere saldırıyordu. 1059'da Roma'da toplanan bir Kilise Meclisi, bir adım ileri giderek inanların gözünde evli rahiplere kara çalmak için halka evinde kadın olan bir rahipten "Mes Âyini" dinlemeyi yasakladı. 1074'te Roma'da kurulan bir meclis, rahipler ile kadınlar arasındaki her türlü alışverişi zina olarak ilan etti. Henüz karıları ile yaşamakta devam eden bütün rahiplerin karılarını hemen bırakmalarını emretmişti. Kilise boşanma kanununu da tanımadığı için evdeki karı kocanın yattıkları ve yedikleri yerlerin ayrılması gerekiyordu. [21]

Daha önce de gördüğümüz gibi evlenme, iyi karşılanmayan bir müessese haline gelmişti. Hıristiyanlıkta nikahlı çiftler arasında bile olsa cinsî münasebet pis ve çirkin sayılıyordu. Zaten dualarında bile bunu tekrarlayıp duruyorlardı. Hele rahiplerin evli olması onların ayinleri idare etmelerine engeldi. Halk bunlara karşı ayaklandığı gibi onlardan kaçıyordu. Hıristiyanların, evli rahiplere karşı bu şekildeki düşüncesi, ailevî bağları da zedeliyordu.

Boşanmaya da müsaade edilmeyen Hıristiyanlıkta aile kurumu iyice değer kaybetmeye başladı. Boşanmak isteyen ister kadın ister erkek olsun, boşanma talebi reddedilirdi. Ne olursa olsun boşanılmaz, boşanıp tekrar evlenen ise zina yapmış kabul edilirdi. Bu yüzden evlenmeye de yanaşılmazdı. Evlenecek kişiler, daha sonra herhangi bir anlaşmazlık sonucu boşanma imkânlarının olamayacağını bildiklerinden kolay kolay evlenmeye yanaşmazlardı. Bu arada eşlerden biri ölürse diğeri ikinci bir evlilik yapabilirdi ancak Hıristiyan Kilisesi, bu evlilikleri "medenî zina" şeklinde tavsif ediyordu.[22]

Hıristiyanlığın mal sahibi olma bakımından da kadına bakışı değişiktir. Daha önceki bazı din ve kültürlerde olduğu gibi Hıristiyan dünyasında da kadın evlendikten sonra hiçbir şekilde mal sahibi olamamaktadır. Evlenince bütün malı kocasına ait olur. Nitekim bizzat yaşayarak kaleme aldığı "Üç Kuşak Arap Kadını" adındaki eseri yazan ve Edward Said'in kız kardeşi olan Jean Said Makdisî, büyük annesinden bahsederken şunları söyler: "Büyük annem Osmanlı İmparatorluğunda doğmuştu. On dokuzuncu (XIX.) yüzyıl başlarında Beyrut'a gelen bir papazın kızı idi. Herkes onların büyük modernleştiriciler ya da emperyalistler olduğunu iddia ediyordu. Ama o dönemlerde Müslüman kadınlar Hıristiyan kadınlara kıyasla çok daha avantajlıydılar. Onlar, kendi mallarına sahip olabiliyorlardı. Hıristiyanlarda

[21] Lewinshon, Cinsî Âdetler Tarihi, 111.

[22] Bu konuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için bk. Kazıcı, *Yaratılış Günah ve Tövbe*, 88-91.

ise evli kadınların malları evlendiği anda kocasına geçerdi. 1860 yılında evli kadınlar için mülkiyet hakkı yasası çıkana kadar mal sahibi olamadılar. Müslüman kadınlar böyle bir şeye hiç maruz kalmadılar. Bu anlamda çok daha önde idiler."[23]

Hıristiyanların kabul ettiği tüm bu anlayış, uhrevi sonuçlarla irtibatlandırılıyordu. Halbuki göklerin melekûtuna giren Hıristiyanların durumu da tam anlamıyla garanti altına alınmış değildi. Uhrevi mükafatlar da tesadüfe bağlıydı. Hele kadınlar, insana en büyük kötülüğü yaptıkları düşünüldüğü için daha da kötü durumdadır. Matta İncili'nde şu ibareler yer almaktadır:

"O zaman göklerin melekûtu, kandillerini alıp güveyi karşılamaya çıkan on kıza benzeyecektir. Onlardan beşi akılsız, beşi akıllı idi. Çünkü akılsızlar kandilleri aldıkları zaman yanlarına yağ almadılar. Akıllılar ise kandilleri ile kaplarında yağ aldılar. Fakat güveyi gecikince hepsine uyku bastı ve uyudular. Ve gece yarısı bir çığlık oldu. İşte güveyi karşılamaya çıkın. O zaman kızların hepsi kalkıp kandillerini tazelediler. Ve akılsızlar akıllılara dediler: "Bize yağınızdan verin. Çünkü kandillerimiz sönüyor." Akıllılar cevap verip dediler: "Belki bize ve size yetişmez, daha iyisi satıcılara gidin, kendiniz için satın alın." Ve onlar satın almaya gittiklerinde zaman, güvey geldi. Hazırlıklı kızlar onunla düğüne girdiler ve kapı kapandı. Öbür kızlar da sonradan gelip "Ya Rab! Ya Rab! Bize aç." dediler. Fakat o, cevap verip dedi: "Doğrusu size derim, sizi tanımıyorum."[24] Anlatılan bu olaydan anlaşıldığı üzere Hıristiyanların yarısı, Allah'ın melekûtuna kabul edilmiyor. Şeytanın tuzaklara düşürüp felaketlere uğrattığı bu akılsız kullar, herhalde tanrının kendi suretinde yarattığı erkekler değildir.

Günümüzde, Batı ülkelerinde kadına verildiği sanılan hak ve özgürlükler aslında erkeğin çıkarları ile orantılıdır. Batılı erkeğin kadına karşı olan tavrı, kılık değiştirmiş bir Orta Çağ davranışıdır. Orta Çağ ile şimdiki zihniyet arasındaki farklar, sadece zamanın değişmesi sebebiyle meydana gelen metot farklılıklarıdır. Hakiki anlamıyla kadın haklarını korumak gaye edinilmemiştir. Açıkça görülüyor ki Hıristiyan Batı medeniyetinde kadın bir reklam metaı halini almıştır. Materyalist Batı, eskiden olduğu gibi kadını satamıyorsa da moda adı altında, daha fazla süs ve şatafat uğruna onu istediği mecraya sürükleyebiliyor. Bunun örnekleri sanayileşme sırasında da görülmekteydi. Fabrikalarda çalıştırılan kadınlar, bedenen erkeğe oranla güçsüz olmalarına rağmen erkek gibi çalıştırılıyorlardı. Üstelik aldıkları ücreti erkeklerinkinden azdı.

Batı, kadının bedensel güzelliğini kullanma şekilleri geliştirdi ve onu, doymak bilmez maddeciliğine alet edindi. Hiçbir ilgisi olmayan mamullerin yanına kadın imgeleri iliştirip adını reklamcılık koydu, erkeğin kadına olan zaafından faydalanmayı da ihmal etmedi. Böylece zaman içinde hem kadını ve erkeği iffetten uzaklaştırdı hem de bu vesile ile para kazandı. Tüketim maddelerine olan ihtiyaç ile kadına olan zaafı birleştirdi. Hıristiyan Batı, işte bu yolla doyma bilmeyen

[23] Ayşe Böhürler, "Büyük Annem, Annem ve Ben" *Yeni Şafak Gazetesi* (2 Kasım 2019), 13.
[24] Matta 26/1-12.

madde esiri ruhunu doyurdu. Gözler, artık her maddenin yanında bir kadın resmini arar oldu.

Batıyı kadın haklarının koruyucusu olarak bilen kimseler, şunu bilhassa bilmek zorundadırlar: Batı kadınına verilen hak, batı erkeğinin bir lütuf ve ihsanı değildir. Gerçekten çağımızda özgür bir hayat yaşadığı sanılan Avrupa kadını, mevcut haklarının kendisine verilmesi için çok çabalamış, ekonomik güç elde edebilmek için de kendinden nice fedakârlıklarda bulunmuştur. Öyle görünüyor ki bu feragat hali devam etmektedir. Halbuki İslâm kadınının böyle bir ter dökmeye ihtiyacı olmamıştır. Medenî (!) Avrupa hukuku, yakın zamana kadar kadına haklarını vermedi. Hak ve özgürlüklerine giden tek yol bir erkek üzerinden geçiyordu. Bu erkek, babası, kocası veya velisi olabilirdi. Başka bir ifade ile Avrupalı kadın, İslâm'ın zuhurundan sonra on iki yüzyıl boyunca İslâm'ın kadına verdiği haklara sahip olamadı. Bu haklara sahip olması da pek kolay olmadı. Aksine ahlâkının, ırz ve haysiyetinin bedeli olarak bu haklara sahip oldu. Böylece Hıristiyan Avrupalı kadın, kendi haklarını almak için en değerli varlıklarını harcama mecburiyetinde bırakıldı. Avrupalı kadın, İslâm'ın kadına doğrudan verdiği hakları elde edebilmek için kan, ter ve gözyaşı akıtmaya, zâlim Avrupalı erkeğin elinden, zor kullanarak almaya mecbur idi.[25]

5. Hindistan'da Kadın

Hindistan'da da kadının durumu pek iç açıcı değildi. Bütün kötülüklerin temelinde kadın vardı. Dolayısıyla ondan daha günahkâr bir varlık düşünülemezdi.

Kadının, Hindistan'daki durumu, biraz önce ifade edilenlerden pek farklı değildi. Kadın, kocası öldüğünde diri diri yakılır[26] veya ölmüş kocasının evinde köle gibi çalışırdı. Kocası vefat ettikten sonra evlenemezdi. Pek çok hakarete maruz kalsa bile ölen kocasının evinde köle olarak kalmaya mahkumdu. Onun ocağının hizmetçiliğini yapardı. Bazen de kocasının yokluğunun eziyet ve acısından kurtulmak için kendini yakabilirdi.[27] Hindu hukukunda "Acıya sabır, rüzgâr, ölüm, ateş, zehir, haşerat ve Cehennem kadından daha kötü değildir." diye bir söz vardır. Kadın, yağmur duası veya tanrıların memnuniyeti için kurban edilebilirdi. Evlilik ve miras hususlarında hiçbir hakkı yoktu. Sevmediği bir erkekle zorla evlendirilir ve ölünceye kadar ondan ayrılamazdı. Kadın, dinî hükümlerin birçoğunda erkekten daha aşağı bir durumda idi. [28]

---

[25] Muhammed Kutub, *İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler*, çev. Ali Özek (İstanbul: Cağaloğlu Yayınevi, 1969), 146-147.

[26] Hindistan'da kocası ile yakılma geleneği 1829'da İngiliz Genel Valisi tarafından kaldırıldı. Bilgi için bk. Kurban Özuğurlu, *Evlilik Raporu* (İstanbul: Altın Kitaplar, 1990), 19.

[27] Ebu'l-Hasan Ali Nedvi, *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti*, çev. İbrahim Düzen – Mustafa Topuz (İstanbul 1966), 39.

[28] Nedvî, *Dünya Neler Kaybetti*, 36; Sıbaî, *Kadın*, 17.

Günümüzde her ne kadar kaldırıldığı öne sürülse de Hindistan'da kast sistemi denen bir sistem var. Bu sistem dinî bir kültür olarak asırlarca devam etmektedir. Burada şuna da işaret edelim ki, toplumlar kısa bir sürede medeniyetlerini değiştirebilirler. Fakat kültür böyle değildir. Zira insanın atalarından getirdiği ve hayatî bir özellik olarak içinde yaşadığı kültürü değiştirmek pek kolay değildir. Onun için toplumun hayat tarzı olan kültür çok zor ve zorlama sonucu belki değiştirilebilir. Ama bu da asırları içine alacak bir süreyi kapsar. Buna rağmen tam olarak değiştirildiği de söylenemez. İşte Hindistan'da gördüğümüz bu örnekte olduğu gibi. Bu kültürel anlayışa göre insanlar ancak kendi kastlarına mensup olanlarla münasebet kurabilirler. Hele hele evlilik hususunda bu konu daha bir ağırlık kazanmaktadır. Nitekim 8. 11. 2019 günü basına intikal eden bir bilgi kast sisteminin hala ve acımasız bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Buna göre "Hindistan'ın Karnataka eyaletinde genç bir çift kast dışı evlilik yaptıkları gerekçesiyle yakınları tarafından taşlanarak öldürüldü. Hint basınında yer alan haberlere göre üç yıl önce kaçarak evlenen 29 yaşındaki Rameş ve Gangava, ailelerini ziyaret etmek için köylerine döndü. Polis yetkilileri, genç çiftin, kadının erkek kardeşi, amcası ve bazı yakınları tarafından köyün yakınlarında taşlanarak öldürüldüğünü belirtti. Genç kadının erkek kardeşinin, amcasının ve cinayete karışanlardan bir kişinin yakalandığını bildiren yetkililer, olayla ilgili soruşturma başlatıldığını açıkladı. Ailelerinin rızası olmadığı için 3 sene önce kaçarak evlenen ve eyaletin başkenti Bangalor'a yerleşen çift, iki çocuk sahibi idi. Hindistan'da kast dışı evlilik yaptıkları gerekçesiyle çok sayıda çift, aile üyeleri ve yakınlarının cinayetine kurban gidiyor. Birleşmiş Milletlerin (BM) verilerine göre dünya genelinde her yıl işlenen 5 bin töre cinayetinin 1000'i Hindistan'da işleniyor."[29]

Görüldüğü gibi burada eski din ve kültürlerde kadının durumu hakkında kısaca bilgi verildi. İslâm geldiği zaman Cahiliye dönemi Arap anlayışında da kadın bunlardan pek farklı değildi. Hatta doğan kız çocukların diri diri gömülmesi ve kadınların hiçbir hakka sahip olmamaları da bilinmektedir. Onun için biz Cahiliye dönemi Arap alemindeki kadın mevzuu üzerinde fazla durmak istemiyoruz.

6. İslâm'da Kadın

Görüldüğü gibi İslâm dünyayı aydınlattığında kadının halihazırdaki sosyal ve hukukî durumu pek gıpta edilecek bir görünüm arz etmiyordu. İslâm'dan önce Mekke'de kız çocukların diri diri gömüldükleri hemen herkes tarafından bilindiği için bu konuya fazla temas etmek istemiyoruz.[30]

---

[29] Anadolu Ajansı'ının 08.11.2019 tarihli haberi. Ankara.

[30] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 133-137.

Her açıdan eşit olmaları gereken insanların yukarıda işaret edilen muamelelere tabi tutulmaları durumu böyle devam edemezdi. İlâhî adalet, bu anlayışların kökünden kazınıp silinmesini ve kadına haklarının verilmesini vazediyordu. Daha önce de temas edildiği gibi Cennet'i anaların ayakları altına seren Hz. Peygamber, kadının durumunu bu kelimelerle yükseltmek istedi. Bizi karnında taşıyıp dünyaya getiren, sonra bizi yetiştirene hürmet edilmesini emretti. Nitekim İslâm Peygamberi'ne (s.a.s.):

-Ya Resulallah, insanlardan en çok iyilik yapmama layık olan kimdir? diye sorulmuş ve şöyle buyurmuşlardır:

- Annendir.

- Ya sonra kimdir?

- Yine annendir.

- Sonra kimdir?

- Yine annendir.

- Sonra kimdir? deyince

- Babandır, diye cevap vermiştir.[31]

Kadına bundan büyük bir değer verilebilir mi? Hz. Peygamber'e atfedilen diğer bir hadiste ise mü'min cemaate "*ihtiyar kadınların imanı*" (İmânu'l-Acâiz) tavsiye ediliyor. Kur'an-ı Kerim, buna benzer, kadına müstakil ve hürmete layık bir şahsiyet veren emirlerle doludur. Tebliğimizin başında da kısaca temas ettiğimiz bu hususlar İslâm'ın kadına dair görüşlerinin sadece bir kısmıdır. İyilik yapan her kadın ve erkek cennetliktir.[32] Cennet veya Cehennem'e girmede öncelik, cinsiyet, ırk, renk, dil veya yaratılıştan gelen herhangi bir özelliğe bağlı değildir. Kur'an-ı Kerim, Nuh ve Lut peygamberlerin hanımlarını inanmayanlara örnek olarak verir ve onların Cehennem'e girdiklerini belirtir. Peygamber hanımı olmaları onlara hiçbir fayda sağlayamamıştır.[33] Buna karşılık inanan ve güzel amel işleyenlere de Fir'avn'ın hanımını örnek verir.[34] Fir'avn gibi tanrılık davasında bulunan bir adamın hanımı olması, onun Cehenneme' girmesine sebep olmamıştır.

İslâm hukukunda failin cinsiyeti bir anlam ifade etmez. Kim ne suç işlediyse karşılığını görür. Aileyi ilgilendiren konularda ve özellikle zina gibi bir fiilin irtikâbında (işlenmesinde) mutlaka dört şahidin şahitliği gerekir. Sözgelimi bir koca karısının zina ettiğini ileri sürerek bunu dört şahit ile ispat edemezse o zaman "*hadd-i kazf*" denilen cezaya çarptırılır ki bu, bunu söyleyene seksen sopanın atılması demektir. Nitekim Buharî'de bulunan ve İbn Abbas'tan rivayet edilen bir

[31] Buharî, "Edeb", 2; Müslim, "Birr", 1.
[32] en-Nisâ 4/124.
[33] et-Tahrim 66/10.
[34] et-Tahrim 66/11.

hadiste Hilal b. Ümeyye Hz. Peygamber'e gelerek karısının kendisini Şerik b. Sehma ile aldattığını söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona dört şahit bulmasını, aksı takdirde iftira cezasına (hadd-i kazf) hazır olmasını söyler.[35] Resûlullah'ın bu ifadesi, Kur'an-ı Kerim'in en-Nur sûresinin 4. âyetine uygundur. Çünkü bu âyette *"Namuslu ve hür kadınlara zina isnadında bulunup sonra dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun. Onların şahitliklerini artık ebediyen kabul etmeyin. İşte onlar, fâsıkların ta kendileridir."* buyrulmaktadır. Görüldüğü gibi Kur'an, namuslu kadınlara iftira edenlere belli ve maddî bir ceza verdikten sonra, bu iftirayı yapanların daha sonraki hayatlarında asla şahitliklerinin kabul edilmeyeceğini de belirtmektedir. Kadın haklarını koruma bakımından bundan daha iyi ve sağlam bir prensip bulunacağına ihtimal veremiyorum. Çünkü böyle bir suçlamada bulunan kişi, hayatı boyunca bazı haklardan mahrum bırakılmaktadır. Böyle bir mahrumiyete de kolay kolay kimse cesaret edemez.

Bu hususta Buharî'de[36] zikredilen bir hadis şöyledir:

"Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre bir kişi Hz. Peygamber'e gelerek: Ya Resûlallah! Benim siyah bir oğlum doğdu, (Karımdan şüpheleniyorum.) dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, senin develerin var mı? diye sordu. Adam, evet var, dedi. Onun bu ifadesi üzerine Hz. Peygamber develerin renklerini sordu. Adam, devlerinin kırmızı olduklarını söyledi. Hz. Peygamber, bunların içinde beyazı siyaha çalar boz deve var mıdır? diye sorunca, adam, evet vardır, diye cevap verdi. Hz. Peygamber, o boz renk nereden oldu? diye sorunca, adam, soyunun bir damarına çekmiş olsa gerek, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, oğlun da eski bir soy damarına (köküne) çekmiş olabilir, dedi."

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, bâdiyeden (çöl) gelen bir adamın anlayıp kavrayabileceği bir şekilde, karısından şüphelenmesinin yerinde olmadığını söylemiştir. Böylece o, delilsiz ve şahitsiz hiçbir kadın hakkında kötü konuşulmayacağını ortaya koymuş oluyordu.

Toplumların hareket, davranış ve kültürlerinin şekillenmesinde büyük ölçüde etkisi olduğunu bildiğimiz dinler, toplumu meydana getiren fertlerin (birey) fikir ve düşüncelerinin şekillenmesinde de aynı derecede etkili olurlar. Müslüman olmadan önceki hareket ve davranışları ile İslâm Dini'ni kabul ettikten sonraki hareket, davranış ve kültür tezahürleri arasında büyük farklılıklar bulunan Müslümanlardaki bu değişiklik, ancak din faktörü ile izah edilebilir. Gerçekten gerek Cahiliye dönemi Arap Yarımadası'nda gerekse daha önce temas ettiğimiz toplumlardaki kadına bakış ile İslâm'ı kabullerinden sonraki bakış tamamen birbirinden farklı özellikler taşır hale gelmiştir.

İslâm, kadına sadece iktisadî bakımdan değil her konuda geniş bir hak ve salahiyet vermiştir. İslâm, kadınlar için birinci derecede önemi haiz olan evlilik

---

[35] Buharî, "Tefsiru'l-Kur'an (Nur Sûresi)", 3.
[36] Buharî, "Talak", 26.

hususunda hiçbir dinin vermediği hakları vermiştir. İslâm hukukunda bu konu ile ilgili şu hükümler vardır: "Nikahta kadınların ifadeleri muteberedir. Hür ve akıl baliğ olan kadın, kendisini başkasına nikahlayabilir. Hür ve akıl baliğ olan kadınların başkalarını veli veya vekil olarak evlendirmeleri caiz olduğu gibi, kendilerini evlendirmek için bir vekil tayin etmeleri de caizdir. Bir veli, bulûğ çağına giren kızını evlenmeye zorlayamaz."[37]

Cinsiyet, insanî ve tabii bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç tatmin edilmek ister. Bu yüzden İslâm, her iki cins için bunu normal sayar. Zaten neslin, başka bir ifade ile insanlığın devamı da buna bağlıdır. Yeter ki meşru olmayan yollara sapılmasın. Dolayısıyla herkes bu ihtiyacını giderme yetkisine sahiptir. İslâm'da bir manastıra çekilip dünyadan el etek çekmek yoktur. Aslında bu konuda (Dinlerde Kadın Anlayışı) söylenecek pek çok şey var ama bir makale çerçevesinde ancak bu kadarından söz edebildik. [38]

Sonuç

İslâm, kadına her konuda geniş haklar vermiştir. İslâm'ın, kadınlara fıtratlarına göre verdiği hakları ve insanlık âlemini oluşturan iki cinsten biri olan kadınları nasıl yüce bir şekilde anlattığını görmek için kendisinden önceki dönemlerde kadının nerede olduğuna, kadına yapılan muamele ve tanınan haklara baktık. Açıkça gördük ki İslâm'ın geldiği sırada ve daha öncesinde kadın, İslâm'ın ön gördüğünden çok aşağı bir seviyede görülmekteydi. Neredeyse insan olarak bile görülmemekte, erkeğe tanınan pek çok hakka sahip olamamaktaydı. Mali ilişkilerde, evlilikte, toplumsal hayatta arka planda kalmakta; kişiliğine, fikirlerine ve haklarına saygı duyulmamaktaydı. İslâm ise insanları cinsiyet, ırk, sosyal statü gibi herhangi bir sebeple ayrıma tabi tutmamış, üstünlüğü ancak takvada görmüş ve dolayısıyla kadını da haksız olarak bulunduğu aşağı konumdan çekip çıkarmış ve ona hak ettiği yeri geri vermiştir.

[37] Abdullah b. Mahmud el-Mavsilî, *el-İhtiyar* (Mısır: 1951), III/ 29.
[38] Bu konuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için bk. Kazıcı, *Yaratılış, Günah ve Tövbe*, 60-117.

Kaynakça

Bebel, August. *Kadın ve Sosyalizm*. çev. Saliha Nazlı Kaya. İstanbul: İnter Yayınları, 1. Basım, 1991.

Böhürler, Ayşe. "Büyük Annem, Annem ve Ben". *Yeni Şafak Gazetesi* (2 Kasım 2019), 13.

Çağatay, Neşet. *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 8. Basım, 1982.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu's-Sahîh*.

el-Hûliy, Behiy. *Ailede ve Toplumda Kadın*. çev. Abdullah İşler. Ankara: Elif Matbaacılık, 1972.

el-Mavsilî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyar*. 3 cilt. Mısır, 1951.

Hamilton, Edith. *Mitologya*. çev. Ülkü Tamer. İstanbul: Varlık Yayınları, 1968.

Kazıcı, Ziya. *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.

Kazıcı, Ziya. *Yaratılış Günah ve Tövbe*. İstanbul: Çığır Yayınları, 1975.

Kitâb-ı Mukaddes (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1958)

Koschaker, Paul. *Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları*. çev. Kudret Ayiter. İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1963.

Kutub, Muhammed. *İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler*. çev. Ali Özek. İstanbul: Cağaloğlu Yayınevi, 1969.

Lewinshon, Richard. *Cinsî Âdetler Tarihi*. çev. Ender Gürol. İstanbul: Varlık Yayınları, 1966.

Mevdudî, Ebü'l-A'lâ. *Hicâb*, çev. Ali Genceli. İstanbul: Hilal Yayıncılık, 1972.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc. *el-Câmiʿu's-Sahîh*

Nedvi, Ebu'l Hasen Ali. *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti?*. çev. İbrahim Düzen-Mustafa Topuz. İstanbul: Tevhid Yayınları, 1. Basım, 1966.

Örs, Hayrullah. *Musa ve Yahudilik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966, 4.

Özuğurlu, Kurban. *Evlilik Raporu*. İstanbul: Altın Kitaplar, 1990.

Sıbaî, Mustafa. *İslâm'a ve Garplılara Göre Kadın*. çev. İhsan Toksarı. İstanbul: Nida Yayınevi, 1966.

Umur, Ziya. *Roma Hukuku*. İstanbul: İ.Ü Hukuk Fakültesi, 1984.

Women in Islam: a Comparison*

Ziya KAZICI**

Abstract

Islam is a religion revealed to establish peace, love and justice among people by virtue of tawheed. Aiming to address all members of humanity, Islam does not include any superiority and privilege related to race, nobility or gender. Therefore, men and women are equal in terms of humanity, which was not the case for pre-Islamic societies. Women's status was often lower than that of men. Islam regained the rightful place for women. This study will initially mention the view of Islam to women, and then it will discuss the position of women in Ancient Greek, Roman, Judaism, Christianity and Indian cultures. The position of women in Islam and mentioned religions and cultures will also be compared.

Keywords: Islamic Civilization, Women, Islam, Greek, Rome, Judaism, Christianity, Indian.

İslâm'da Kadın: Bir Mukayese

Öz

İslâm dini, barış, adalet ve sevgiyi tevhid temelinde yükselterek insanlar arasında yerleştirmek üzere gönderilen bir dindir. İslâm, tüm insanlığa hitap eder ve ırk, asalet ve cinsiyete bağlı bir üstünlük ve ayrıcalığa yer vermez. Dolayısıyla kadın ve erkek de insanlık düzleminde denktirler. İslâm'dan önceki toplumlarda ise durum bu şekilde değildir, kadının konumu çoğu zaman erkekten aşağıdadır. Kadına hak ettiği yeri İslâm, yeniden kazandırmıştır. Bu çalışmada öncelikle İslâm'ın kadına bakışı söz konusu edilecek, ardından Eski Yunan, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Hint kültürlerinde kadının konumuna değinilecek ve sonrasında İslâm'ın kadına bakışı daha detaylı ele alınarak kadının İslâm'daki ve mezkur din ve kültürlerdeki konumu kıyaslanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Medeniyeti, Kadın, İslâm, Yunan, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık, Hint.

Introduction

As known to all, people do not have superiority over each other due to certain characteristics such as gender, lineage or status in Islam. Instead, superiority is related to the principle of performing duties and ensuring devotion however needed. In certain pre-Islamic religions and systems, certain characteristics such as

---

* **Date of Submission:** 01.04.2020 **Date of Acceptance:** 15.06.2020
This paper is the English translation of the study titled "İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)" published in the 11th issue of *İlahiyat Akademi*. (Ziya KAZICI, "İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)", *İlahiyat Akademi*, sayı: 11, Temmuz 2020, s. 57-72.) The paper in Turkish should be referred to for citations.
** Prof. Dr., Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Istanbul. ziya.kazici@izu.edu.tr ORCID: 0000-00017472-0666

nobility, ethnical lineage and gender were among the reasons for superiority. Therefore, being a member of a family with a lower status, coming from a lineage at a lower social position or being a female caused exposure to injustice and inequality. Women were deprived of most of their rights in the Pre-Islamic periods.

The Prophet was sent to guide people in many subjects including the protection of women's rights, stating that the pathway to paradise is directly related to the respect to mothers.

The first order of Islam and first verse in the Quran can be translated as "read", which concerned not only the Prophet but also all Muslims . In other words, people who are deemed to be responsible for fulfilling Allah's orders are not the privileged people who are members to a certain group, class or gender. All Muslims are the addressee of this order and they have to fulfil it. Islam does not confine religious education to a certain class or group, or makes a discrimination between men and women. Both men and women are supposed to undergo Islamic education. They are not superior to one another, and when one side fulfills the responsibilities, the other side still remains responsible for what they are supposed to do.

As known to all, family is like a company that is established on the love and commitment between two people. The Quran orders the following in this regard: "*And of His signs is that He created for you from yourselves mates that you may find tranquility in them; and He placed between you affection and mercy. Indeed in that are signs for people who give thought.*"[1] This partnership yields certain responsibilities that should be collectively fulfilled. Individual responsibilities were determined based on the creation-related characteristics. Therefore, a relationship between a man and woman starts as how Islam orders.

This study aims to briefly examine the rights given by Islam to women, suiting their nature, and to review the pre-Islamic period to see how women, who constitute half of humanity, were honored in Islam. To perform a correct assessment, all periods should be compared in this result. For that purpose, this study aims to examine the approach of pre-Islamic religions and philosophies toward Islam in relation to a certain article, which will help people understand Islamic perception toward women. In addition, the correct aspects of certain modern misconceptions can be realized.

Islam regards women as an esteemed creature and reflects that they are the backbone of a family. During the pre-Islamic periods, women were considered despicable. They were even believed to have a lower social status and to be created solely for serving men. Islam has fought against this attitude and indicated that men and women were equal and have no difference with the following verse: The Quran stated the following in this regard: "*O mankind! Fear your Lord, who created*

[1] ar-Rum 30/21.

you from one soul and created from it its mate and dispersed from both of them many men and women. And fear Allah, through whom you ask one another, and the wombs."[2]

Before detailing women's rights according to Islam with the aforenoted outlines, how the pre-Islamic religions and cultures considered the concept of femininity will be reviewed.

1. Women in Ancient Greece

Women in Ancient Greece were regarded as an inferior creature and deprived of all sorts of rights. They could only do housework and had no authority to make a decision in important topics. Husbands beat their wives or handed them to somebody else as a gift if they wanted to do so, and women were kept with the slaves. Female children could not have a share from an inheritance. Only male children could be a shareholder in this regard. Women were assigned a function of protecting men's deposits.[3]

Women were regarded as the cause of malevolence in this world. In a Greek myth, the case is reflected as follows: Zeus wanted to take revenge on men due to his anger toward Prometheus. Thus, he created a beautiful creature. All gods worshipped that creature with veils, flowers and a golden crown. Her name was determined to be *Pandora* meaning "gift for everyone". Zeus made this "disaster" descend on the world. Women were then the greatest enemy of men.

According to a belief, the reason for malevolence was Pandora's curiosity, rather than herself. The gods gave a chest believed to be filled with harmful contents to Pandora and told her to not open it. Pandora gave up to her curiosity and wanted to learn what was inside the chest, and one day, she opened it. The malevolence within the chest spread. Then, she closed the chest with a great fear but it was too late. Therefore, Zeus wanted to punish humanity with the presence of women.[4]

These points briefly mentioned above were myths but they reflected the general perspective of society, social perception toward the events and people, and subconscious social beliefs in this regard. Accordingly, a culture that had to be accepted by almost everybody was formed in this field.

Such an opinion and conception stay within the minds of people since childhood, so it is challenging to remove these from minds of the people. This opinion and conception will become an ancestral culture. As known to all, changing

---

[2] an-Nisa 4/1.
[3] For more details in this regard, see: August Bebel, *Kadın ve Sosyalizm*, trans. Saliha Nazlı Kaya (Istanbul: İnter Yayınları, 1991), 67 – 68.
[4] Edith Hamilton, *Mitologya*, trans. Ülkü Tamer (Istanbul: Varlık Yayınları, 1968) 46-47.

cultures is not so easy.[5] However, it should be noted that this opinion and relevant conception would be passed to Christianity with certain characteristics. Accordingly, this issue will be examined under the title "Women in Christianity".

2. Women in Rome

Rome guided the legal system in many societies but Roman people were under the impact of Greek people. Then, certain Roman gods almost had the same characteristics as the Greek gods. For instance, Greek's Zeus and Jupiter of Rome resemble one another greatly. Women's status in Rome resembles their positions in Greek Society. Men were the head of the family and had limitless authorities over their wives and children. They even had the authority to kill their wives from time to time. Men could do anything based on this authority.[6] Fathers with broad authorities could include or exclude anybody in regard to their families, which was particularly the case for the female children. Girls could not have property. If they could gain anything, those goods would be added to the property of their fathers, which did not change even if girls reached adolescence or got married. Marriage was not performed through mutual consent and did not provide equal rights to genders. When a young girl gets married, she makes another contract with her husband, called the "Leadership Agreement", in one of three ways:

1. Through the presence of a religious authority in a religious ceremony.
2. Through the purchase by the husband.
3. Through a year of constant physical and spiritual relationship after marriage.

When one of these ways were used, fathers lost their authority over their daughters. The authority was passed to the husbands. Such results indicate that women were not totally authorized. The Law of Twelve Tables considers the deficiencies regarding the following as the reason of juridical disability: age, rational status, femininity. This rule was within French laws until the year 1938 because these laws were derived from Roman laws.[7]

[5] For more details about culture, see: Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi* (Istanbul: İFAV Yayınları, 2018), 19-20.

[6] For more details, see: Paul Koschaker, *Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları,* trans. Kudret Ayiter (Istanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları,1963), 77-78; Ziya Umur, *Roma Hukuku* (Istanbul: Istanbul University, Faculty of Law, 1984), 383-388.

[7] "Gender should be mentioned among the laws that reduces authorities regarding rights. Regarding the legal capacity to have rights affected by gender, particularly the capacity to act, women could not be custodians during any time in the classical period and Justinianus Era, except certain cases, if they could not have common public rights. Their legal rights to claim inheritance were limited. They could not inherit the sums that exceeded certain amounts." Umur, *Roma Hukuku*, 399-400; Also see: Mustafa Sıbaî, *İslâm'a ve Garplılara Göre Kadın*, trans. İhsan Toksarı (Istanbul: Nida Yayınevi, 1966), 35.

3. Women in Judaism

Judaism does not consider women differently compared to the pre-Islamic religions and systems. The Torah is the collection of Jewish traditions, and some of its content have been changed over time. Moreover, some even contradict one another. The following sentences seen in the translations of the Old and New Testament supervised by the German Protestant Church Commission are interesting: "The Sacred Book (The Old and New Testament = The Torah and The Bible) are not descended. The Old Testament had its final form with 39 books while the Bible with four books developed gradually in time and again took its final shape over years."[8] The issue of women in the Torah is full of contradictions. For instance, certain parts of the Torah regard women as creatures deserving proper treatment while some reflect women as malevolent and cursed creatures. Therefore, Jewish people had different beliefs toward women and displayed different treatments. Some Jewish people considered women as handmaid. They even had the right to sell the women. They could have inheritance only in the event that they had no brothers. According to Jewish beliefs that reflect women as cursed due to seducing Adam, the reason for the women to pass away during delivery was that they could not perform their duties properly. However, associating the death with the failure to perform religious duties properly is not logical from a religious perspective. However, Talmud – the greatest interpretation of the Torah – contains the following information:

"Women pass away during delivery for three crimes. Neglecting periods, making mistakes in making dough, and failing to light the Sabbath candle."[9]

Women of Jewish society, who were on their period, were totally excluded from the society. The conditions were so harsh for them that it was almost impossible for them to fulfill these conditions. Even the women who died during delivery were accused of a crime. Women whose period were over were obliged to sacrifice an animal as an atonement as they were believed to have committed a sin. The *Leviticus* in the Torah reflects the Jewish approach as follows:

"When a woman has her regular flow of blood, the impurity of her monthly period will last seven days, and anyone who touches her will be unclean till evening. Anything she lies on during her period will be unclean, and anything she sits on will be unclean. Anyone who touches her bed will be unclean; they must wash their clothes and bathe with water, and they will be unclean till evening. Anyone who touches anything she sits on will be unclean; they must wash their clothes and bathe with water, and they will be unclean till evening. If a man has sexual relations with her and her monthly flow touches him, he will be unclean for seven days; any bed he lies on will be unclean.

---

[8] For more details, Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik* (Istanbul: Remzi Kitabevi, 1966), 4.
[9] Örs, *Musa ve Yahudilik*, 368.

"When a woman has a discharge of blood for many days at a time other than her monthly period or has a discharge that continues beyond her period, she will be unclean as long as she has the discharge, just as in the days of her period. Any bed she lies on while her discharge continues will be unclean, as is her bed during her monthly period, and anything she sits on will be unclean, as during her period. Anyone who touches them will be unclean; they must wash their clothes and bathe with water, and they will be unclean till evening. When she is cleansed from her discharge, she must count off seven days, and after that she will be ceremonially clean. On the eighth day, she must take two doves or two young pigeons and bring them to the priest at the entrance of the meeting tent. The priest is to sacrifice one for a sin offering and the other for a burnt offering. In this way he will make atonement for her before the Lord for the uncleanness of her discharge."[10]

The menstrual cycle experienced as a natural and biological period by every healthy female after reaching adolescence was regarded as a crime in Jewish society. The atonement and amnesty of this crime occurred through sacrificing an animal with the assistance of religious people (rabbis).

According to medicine, women on their period are weak and uncomfortable. Thus, they need to rest. During this period, the blood vessels in the uterus are open and prone to infections. Sexual intercourse increases the risk for infection greatly in this period. To prevent women from getting more tired and becoming ill, Islam prohibited sexual intercourses in this period. Contrary to Jewish approaches, women are not excluded from social life, and they or what they touch are not regarded as dirty. Thus, this natural period is not regarded as a crime. Although there are more details regarding Jewish perception toward women, this study will refer to a story mentioned in the Book of Genesis in order to not change the subject. Without needing more explanations, the readers can clearly see the shocking case between a father as a Prophet and his daughters.

"Lot and his two daughters left Zoar and settled in the mountains, for he was afraid to stay in Zoar. He and his two daughters lived in a cave. One day the older daughter said to the younger, "Our father is old, and there is no man around here to give us children—as is the custom all over the earth. Let's get our father to drink wine and then sleep with him and preserve our family line through our father." That night they got their father to drink wine, and the older daughter went in and slept with him. He was not aware of it when she lay down or when she got up. The next day the older daughter said to the younger, "Last night I slept with my father. Let's get him to drink wine again tonight, and you go in and sleep with him so we can preserve our family line through our father." So they got their father to drink wine that night also, and the younger daughter went in and slept with him. Again he was not aware of it when she lay down or when she got up. So both of Lot's daughters became pregnant by their father. The older daughter had a son, and she

[10] *Qitab al-Muqaddas* (Istanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1958), Book of Leviticus 15/ 19-30.

named him Moab. He is the father of the Moabites of today. The younger daughter also had a son, and she named him Ben-Ammi. He is the father of the Ammonites of today."[11]

What would thousands of Jewish girls who read these texts in their sacred books think every day? How are the thoughts of Jewish people who read this story about Lot – a great Prophet of Allah – and his daughters developed in regard to femininity and the domestic environment? To what point does the calumny go that Lot's daughters slept with him, because there were no men around (the author experiences difficulty authoring these words), take people?[12]

4. Women in Christianity

According to Christianity, women are the toys of the devil and made Adam commit the great sin by seducing him to eat the forbidden apple. They are the mothers of sins, corruption and misbehavior. Due to this sin, God's provisions have been covering the women. The crime continues to exist today. Women are always the source of malevolence. In the Makun meeting performed five centuries later than the birth of Jesus , the following decision was made: "women, except Mary, as she was the mother of Jesus and a semi goddess, cannot escape from hell"[13]. A similar approach was displayed in a meeting performed in 586 by French people who discussed whether women could be considered human. That question was answered in that meeting as follows:. "Women are the creatures created to serve men."[14] Regarded as toys of the devil, all women were cursed and blemished as one of them made Adam eat the forbidden fruit. The immoral acts, of the early-period Roman society experienced by the Christian religious authorities, horrified these religious people. They wanted to get away from women due to considering them as the only reason of these immoral acts. The following idea was noted in early periods:

"Women are the mothers and source of sins, corruption and misbehavior. They were the people who made men commit sin by provoking her feelings. Therefore, they are the doors of hell. They are also the source of all human calamities and problems. Even their existence is the source of embarrassment for others. Do not get carried away with the physical beauty and shy attitudes of them. They are the most modern weapons of the devil. They need to be punished as they spoiled the world and drove people into malevolence."[15]

Tertullian, one of the first Christian leaders, addressed women in his speech as follows: "You do not know that you are the daughters of Eve. Due to that great

---

[11] Book of Genesis, 19/30-38.

[12] For more details, see: Ziya Kazıcı, *Yaratılış Günah ve Tövbe* (Istanbul: Çığır Yayınları, 1975), 76-82.

[13] Sibai, *Kadın*, 19.

[14] Sibai, *Kadın*, 19.

[15] Abu al-Ala Mawdudi, *Hijab*, trans. Ali Genceli (Istanbul: Hilal Yayıncılık, 1972), 30.

sin, God's provisions still cover you in this present day. The crime is still here. You are the toys of the devil. You are the ones who ate from the forbidden tree. You are the ones who opposed the divine rules… and blemished Allah's name…"[16]

Commitment of women, who were noted to be created for men only, to their husbands is like the commitment to God. For the husband is the head of the wife as Christ is the head of the church, his body, of which he is the Savior.[17]

As women are regarded as dirty, marriage was considered malevolent. Married people cannot think of anything but their wives. Marriage makes men deviate from God's path. A benevolent and clean man cannot marry and stays away from women. Qitab al-Muqaddas stated the following in this regard:

"I would like you to be free from concern. An unmarried man is concerned about the Lord's affairs—how he can please the Lord. But a married man is concerned about the affairs of this world — how he can please his wife — and his interests are divided. An unmarried woman or virgin is concerned about the Lord's affairs: Her aim is to be devoted to the Lord in both body and spirit. But a married woman is concerned about the affairs of this world—how she can please her husband. I am saying this for your own good, not to restrict you, but that you may live in a right way in undivided devotion to the Lord."[18] In a religion where avoiding marriage is regarded as the greatest sin, children are not considered valuable. The night prayer of the Catholic Church includes the following: "Ece enim, in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis me mater mea."(I was in the womb upon sin, as my mother committed sin while getting pregnant.) Can couples commit the same sin after hearing these words in every prayer ceremony?[19]

Similarly, the following commandments given within "Corinthians 1" resulted in a conception that aimed to gradually terminate marriage. "What I mean, brothers and sisters, is that the time is short. From now on those who have wives should live as if they do not."[20] This and similar words caused great chaos among Christian people. Priests then could not marry, and those married stayed away from their wives. Some monks even punished married priests. People were banned from listening to the married priests due to their impact. Married priests were displayed on logs as the slaves of lust who submitted to "women". They should not be pitied. Moreover, Rome was hoping that married priests could be corrected without sending them away from the church. Pope Benedict VII issued a law in 1018 stating that children of church members were the permanent slaves of the church. After children, women were also blacklisted. Wives of priests were deemed equal to mistresses.

---

[16] Bahiy al-Huliy, *Ailede ve Toplumda Kadın*, trans. Abdullah İşler (Ankara: Elif Matbaacılık, 1972), 9

[17] Ephesians 5/22-25.

[18] Corinthians 7/32-38.

[19] Richard Lewinshon, *Cinsî Âdetler Tarihi*, trans. Ender Gürol (Istanbul: Varlık Yayınları, 1966), 109.

[20] Corinthians 7/29.

Due to great chaos, Pope Leo IX (1048-1054) brought a new order and took a step further. It was now obligatory for priests to have a sexual diet. Resisting such an order not only meant a crime, but also atheism. The church did not have to fight to punish the atheists. Masses provoked by the monks attacked the priests who did not want to divorce their wives. A Church Assembly gathered in Rome in 1059 and prohibited listening to "Mes Ritual" from a priest aiming to blemish the married priests. A council established in Rome in 1074 regarded all sorts of activities between priests and women as adultery. All priests who lived with their wives were ordered to leave their wives. As the church did not recognize the law of divorcement, spouses in a home should sleep and eat at different places in their houses.[21]

As seen before, marriage turned into an organization that was not welcomed. The sexual relationships were deemed malevolent in Christianity, even if they were performed by married people. They even reflected this in their prayers. Marriage of priests was an obstacle before performing rituals. People rioted against these priests while escaping from them. These thoughts of Christian people in regard to the married priests also harmed domestic ties.

The institution of marriage started to lose its importance in Christianity which also did not permit divorcement. People who wanted to divorce were rejected regardless of their genders. Divorcement did not occur and those who divorced previously and married again were considered to have performed adultery. Therefore, marriage was not approached positively. People who were planning marriage did not want to do so later as they knew there would not be any chance for divorcement. When one of the spouses died, the other could marry but the Christian Church classified these marriages as "marital adultery".[22]

The Christians' perspective toward women, in regard to possessing goods, was different. Women could not have any goods after marriage in Christianity, which was also the case for the previous religions and cultures. All of the women's goods were passed to their husbands after marriage. Jean Said Makdisi, the author of *Three Generations of Arab Women* based on real experiences and sister of Edward Said, states the following when telling about her grandmother: "My grandmother was born within the Ottoman Empire. She was the daughter of a priest who came to Beirut during the early days of the 19th (XIX) century. Everybody claimed that they were innovators or imperialists. However, during those days, Muslim women had more advantages than the Christian women. They could even have their own goods. However, in Christianity, married women's goods were transferred to their husbands. Until the enactment of "The Proprietary Right" for married women in

[21] Lewinshon, Cinsî Âdetler Tarihi, 111.
[22] For more details and references, see: Kazıcı, *Yaratılış Günah ve Tövbe*, 88-91.

1860, they could not have any goods. Muslim women were never exposed to such practices. Accordingly, they were at an advanced status."[23]

All conceptions adopted by Christians were associated with divine results. Even statuses of Christians under the Kingdom of Heaven were not guaranteed. The otherworldly awards for them were coincidental. Accordingly, women were at a much worse status as they were believed to have performed the greatest malevolence. A verse in book Matthew of the Bible states the following:

"At that time, the Kingdom of Heaven will be like ten virgins who took their lamps and went out to meet the bridegroom. Five of them were foolish and five were wise. The foolish ones took their lamps but did not take any oil with them. The wise ones, however, took oil in jars along with their lamps. The bridegroom was a long time in coming, and they all became drowsy and fell asleep. At midnight a cry rang out: "Here's the bridegroom! Come out to meet him!" Then all the virgins woke up and trimmed their lamps. The foolish ones said to the wise, "Give us some of your oil; our lamps are going out." "'No," they replied, "there may not be enough for both us and you. Go to those who sell oil and buy some for yourselves." But while they were on their way to buy the oil, the bridegroom arrived. The virgins who were ready went in with him to the wedding banquet. And the door was shut. Later the others also came. 'Lord, Lord,' they said, 'open the door for us!' But he replied: "Truly I tell you, I don't know you."[24] As understood from this story, half of Christians were not accepted to be before the throne of God. These foolish people who were deceived by the devil must have been anybody but men who were created from the form of God.

The rights and freedoms that are believed to have been granted to women in western countries are actually related to men's interests. Attitudes of western men toward women are actually a form of medieval attitude. The differences between the medieval mentality and modern ideologies are solely related to the methods arising from changes in time. Protecting women's rights was not adopted as an objective. It is clear that women have become an advertisement meta in Christian western societies. The materialist western world does not sell women like it used to do but it can drive women into any desired form for flamboyance. The examples in this regard could be seen during the industrialization period. Women who were employed in factories were to work like men despite being weaker. Moreover, their wage was lower than what was paid to men.

The west developed ways for people to use the bodily beauty of women and made women the fuel of their insatiable materialistic desires. Feminine images were used as advertisement with products, even the unrelated ones, and men's interest toward women was used. Therefore, both women and men were deviated from honor in time, and they were used as a way to make money. The need for

[23] Ayşe Böhürler, "Büyük Annem, Annem ve Ben" *Yeni Şafak Gazetesi* (2 November 2019), 13.
[24] Matthew 26/1-12.

consumption materials was combined with the interest felt toward the women. Christian West satisfied its insatiable soul through these methods. Now, eyes of people look for an image of women beside every item.

People who consider the west as the protector of women's rights should know the following: The rights granted to western women are not a blessing of western men. European women who are thought to live a free life in this era have made great efforts to have their current rights, and they have made great self-sacrifices to have financial freedom. It is clear that they still make sacrifices. However, women have not been forced to make such efforts in Islam. The civilized (!) European legal system did not provide women's rights to them until recently. The only pathway to women's rights and freedom was related to men's will. These men could be women's fathers, husbands or custodians. In other words, European women managed to receive the rights Islam had granted to women 12 centuries prior. Besides, it was not easy for women to receive these rights. On the contrary, they had to renounce their honor and reputation. Therefore, European Christian women were forced to give up their most valuable treasure to receive their rights. European women had to shed blood, sweat and tears to achieve the rights and legal status to receive what Islam had directly and freely given to women by using violence against the European men.[25]

5. Women in India

Women's status was not very different in India. They were regarded to be related to all sorts of malevolence. Thus, there were not any creatures as evil and malevolent as them.

Women's status was not much different there. When their husbands died, women were burned alive[26] or forced to work like a slave in their husbands' house. After their husband's death, they could not marry another man. They were obliged to work in the house of their deceased husband despite being exposed to many insults, serving as a servant. They would even burn themselves to save their soul from the torture and pain of their husbands' absence.[27] The Hindu legal system has the following statement: "Patience to pain, wind, death, fire, poison, pests and hell are not worse than women." Women could be sacrificed for rain prayers to Gods' satisfaction. Moreover, they had no authority in terms of marriage and inheritance.

[25] Muhammed Kutub, *İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler*, trans. Ali Özek (Istanbul: Cağaloğlu Yayınevi, 1969), 146-147.

[26] The tradition of being burnt with the deceased husband was abolished by the English governor general in 1829. For more details, see: Kurban Özuğurlu, *Evlilik Raporu* (Istanbul: Altın Kitaplar, 1990), 19.

[27] Abu al-Hasan Ali Nadwi, *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti*, trans. İbrahim Düzen – Mustafa Topuz (Istanbul 1966), 39.

They might be forced to marry the men they did not love and could not get divorced. Women were at a lower position than men in most of religious issues.[28]

Despite the statement that it was abolished, there is a system in India called the caste system. This system has existed as a culture for centuries. It should be noted that societies can change the level of modernization in a short period of time. However, this is not the case for culture because it is not easy to change a culture that was received by people from their ancestry and that is experienced as a critical social element. Therefore, cultures that are the social lifestyles can be changed but this change would be quite challenging, lasting for centuries. It is fair to state that it cannot be altered totally, which is also the case in India in this regard. According to this cultural conception, people can only have relationships with the people from the same caste, particularly in marital relationships. A case reflected by news on 08/11/2019 indicates that the caste system still exists. According to this case, a young couple was stoned to death by their relatives in Karnataka, India, as they married out of the caste system. 29-year-old Ramesh and Gangawa who ran away together and married later came back to their village to pay a visit to their families three years later. Police officers stated that this couple was stoned to death by the brother, uncle or certain relatives of woman around the village. The brother, uncle and one of the perpetrators were injured, and an investigation was initiated. This couple, who ran away due to the disapproval by their families and who settled in Bangalore, had two children. Many couples are killed by their family members or relatives due to marrying out of the caste system. According to United Nations (UN) data, every 1000 out of 5000 honor killings performed worldwide are conducted in India." Ankara / AA.

The status of women was briefly explained in ancient religions and cultures. Women were not so different in the conceptions of Arabic people in the Ignorance Period when Islam was revealed. The newborn female children were buried alive and women had no rights. Therefore, this study does not prefer to examine the status of women back then.

6. Women in Islam

The social and legal status of women were not so bright when Islam was revealed. As it was known by everybody that female children in Mecca were buried alive in the pre-Islamic periods, not much information is needed in this regard.[29]

People who should be equal from all aspects could not be continuously exposed to the afore-noted practices. The divine justice indicated that these misconceptions should totally be removed and women's rights should be granted

[28] Nadwi, *Dünya Neler Kaybetti*, 36; Sibai, *Kadın*, 17.
[29] For more details, see: Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 133-137.

back to them. As mentioned before, the Prophet who considered paradise under the feet of mothers aimed to increase women's status with these words. He ordered people to obey women who carry us in their wombs and raise us later. When asked about who deserved the most favors in this

world, he answered (p.b.u.h.):

- Your mother.

- Then?

- Your mother again.

- Then?

- Your mother again.

- Then?

- Your father.[30]

Can a greater value be granted to women? According to another hadith related to the Prophet, believers are recommended to have faith like "*the elderly women*" (Imanu al-Ajaiz). Similarly, the Quran has orders indicating respect and honor to be separately attributed to women. As noted earlier, these points are just a small part of the Islamic approach to women. Every benevolent man and woman deserves paradise.[31] The priority regarding the route to paradise or hell does not depend on gender, race, color, language or innate characteristics. The Quran reflects the wives of Noah and Lot as an example to non-believers and indicates that they will be in hell forever. Being the wives of Prophets yielded no good for them.[32] However, the benevolent wife of a Pharaoh is another example.[33] Being the wife of a man like a Pharaoh who claimed that he was a god did not result in going to hell.

The gender of a criminal does not differ in Islamic law. Whoever commits a crime is punished. The testimony of four witnesses is needed in domestic cases such as adultery. If a man states that his wife performed adultery and cannot prove this with four witnesses, he is punished with a penalty called "*hadd al-qazf*", meaning eighty stick beats.. According to a hadith in Bukhari and narrated by Ibn Abbas, Hilal ibn Umayya visited the Prophet and said his wife cheated on him with Shariq ibn Sahma. Then, the Prophet told him to find four witnesses or to get ready for hadd al-qazf if he could not find them.[34] This statement of the Prophet suits the surah an-Nur 4. Accordingly, that verse orders the following: *And those who accuse chaste women and then do not produce four witnesses - lash them with eighty lashes and do not accept from them testimony ever after. And those are the defiantly disobedient.* It is

[30] Bukhari, "Adab", 2; Muslim, "Birr", 1.
[31] an-Nisa 4/124.
[32] at-Tahrim 66/10.
[33] at-Tahrim 66/11.
[34] Bukhari, "Tafsiru al-Quran (Surah an-Nur)", 3.

clear that those who blemish the honorable women are punished with certain material penalties, and their testimony will not be accepted ever again. There are no better and more concrete examples in regard to protecting women's rights because those who direct such calumnies are deprived of certain rights throughout their lives. Nobody could easily do anything to be deprived of these rights.

Accordingly, a hadith in Bukhari is[35] as follows:

"According to the narration from Abu Hurayra (r.a.), one man visited the Prophet and stated the following: O Prophet! I just had a black son. I doubt my wife. Then, the Prophet asked: 'Do you have camels?' 'Yes' the man answered. Upon hearing this answer, the Prophet asked about the colors of camels. The man said his camels were red. Then the Prophet asked: "Is there a greyish camel that has black and white parts on its fur among them?" The man said yes. After the Prophet asked why there was a greyish camel among them, the man answered: "There must be one like that in its lineage." Then, the Prophet asked: Your son might resemble a black relative in your lineage."

It is clear that the Prophet told a man coming from the desert that he did not need to doubt his wife in a manner that the man could understand. Therefore, he indicated that nobody should blemish any woman's name without any evidence or witnesses.

The religions that significantly affect the formation of social movements, attitudes and cultures are also important for the formation of the ideas and approaches displayed by people who formed the society. The significant changes seen in pre- and post-Islamic attitudes and cultural sides of Muslims can only be explained through the factor of religion. The perception toward women of the Ignorance Period within the Arabic Peninsula and the women of the afore-noted societies, and the perception after the adoption of Islam are totally different.

Islam gave extended rights and authority to women not only in terms of finance but also in terms of every subject. Islam granted rights that were not provided by any religions to women in the matter of marriage which is highly important for women. The following provisions are present in fiqh: "Women's statements in marriage are respected. All women who are free and mentally healthy can marry. They can also act as a custodian and help others marry, and they can also select a custodian to help them marry. A custodian cannot force her adolescent daughter to marry."[36]

Sexual desires are human and natural, and they need to be satisfied. For Islam, these are totally normal for everybody. The continuation of a generation and humanity depends on sexual desires, on the condition that legal manners are

[35] Bukhari, "Talaq", 26.
[36] Abdallah ibn Mahmud al-Mawsili, *al-İhtiyar* (Egypt: 1951), III/ 29.

observed. Therefore, anybody can meet such desires. Islam does not force people to seclude themselves in a monastery and abandon the worldly acts. There are actually much more details in this regard but this study could only reflect the afore-noted points within the limits.[37]

Conclusion

Islam granted many rights to women in every subject. This study examined the pre-Islamic periods for reflecting how women were treated and what sorts of rights they were granted, and for comparing this period with the Islamic period when they were granted rights per their natures as one of two genders forming humanity. It is clear that women were at a much lower position when Islam was revealed and during the pre-Islamic period. They were even not considered human and not granted many rights that were assigned to men. They were neglected in financial relationships, marriages and social lives, and their personality, ideas and rights were not respected. Islam did not separate them for any reasons such as gender, race or social status. Instead, the superiority was present in their faith. Thus, Islam saved women from their undeserved positions and granted the rights they deserved back to them.

[37] For more details and references, see: Kazıcı, *Yaratılış, Günah ve Tövbe*, 60-117.

References

Bebel, August. *Kadın ve Sosyalizm*. çev. Saliha Nazlı Kaya. Istanbul: İnter Yayınları, First Edition, 1991.

Böhürler, Ayşe. "Büyük Annem, Annem ve Ben". *Yeni Şafak Gazetesi* (2 November 2019), 13.

Çağatay, Neşet. *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Eighth Edition, 1982.

al-Bukhari, Abu Abdillah Muhammad ibn Ismail. *al-Jâmiu as-Sahih*.

al-Huliy, Bahiy. *Ailede ve Toplumda Kadın*. trans. Abdullah İşler. Ankara: Elif Matbaacılık, 1972.

al-Mawsili, Abdallah ibn Mahmud. *al-Ihtiyar*. Three volumes. Egypt, 1951.

Hamilton, Edith. *Mitologya*. trans. Ülkü Tamer. Istanbul: Varlık Yayınları, 1968.

Kazıcı, Ziya. *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. Istanbul: İFAV Yayınları, 2018.

Kazıcı, Ziya. *Yaratılış Günah ve Tövbe*. Istanbul: Çığır Yayınları, 1975.

Qitab al-Muqaddas (Istanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1958)

Koschaker, Paul. *Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları*. trans. Kudret Ayiter. İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1963.

Kutub, Muhammed. *İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler*. trans. Ali Özek. İstanbul: Cağaloğlu Yayınevi, 1969.

Lewinshon, Richard. *Cinsî Âdetler Tarihi*. trans. Ender Gürol. Istanbul: Varlık Yayınları, 1966.

Mawdudi, Abu al-Ala. *Hicâb*, trans. Ali Genceli. Istanbul: Hilal Yayıncılık, 1972.

Muslim, Abu al-Husein ibn al-Hajjaj. *al-Jâmiu as-Sahih*

Nadwi, Abu al Hasan Ali. *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti?*. trans. İbrahim Düzen-Mustafa Topuz. Istanbul: Tevhid Yayınları, First Edition, 1966.

Örs, Hayrullah. *Musa ve Yahudilik*. Istanbul: Remzi Kitabevi, 1966, 4.

Özuğurlu, Kurban. *Evlilik Raporu*. Istanbul: Altın Kitaplar, 1990.

Sıbai, Mustafa. *İslâm'a ve Garplılara Göre Kadın*. trans. İhsan Toksarı. Istanbul: Nida Yayınevi, 1966.

Umur, Ziya. *Roma Hukuku*. Istanbul: İstanbul University, Faculty of Law, 1984.

المرأة في الإسلام: مقارنة *

أ. د. زيا كازيجي **

ملخص:

إن دين الإسلام دين مرسل لإقرار السلام والعدل والمحبة بين الناس من خلال تربيتهم على التوحيد، ويخاطب الإسلام البشرية جمعاء ولا يسمح بالتفوق والامتياز على أساس العرق أو النسب أو الجنس؛ لذلك فالرجال والنساء متساوون أيضًا كبشر، ولم يكن هذا هو الحال في المجتمعات قبل الإسلام، فغالباً ما كان مكانة المرأة أقل من مكانة الرجل، لكن الإسلام أعاد للمرأة المكانة التي تستحقها. تناقش هذه الدراسة أولاً نظرة الإسلام إلى المرأة، ثم تطرق إلى وضع المرأة في الثقافات اليونانية القديمة، والرومانية، واليهودية، والمسيحية، والهندية، ومن ثم تتعمق بتفصيل في نظرة الإسلام إلى المرأة والمقارنة بين وضع المرأة في الإسلام وبينها في الأديان والثقافات المذكورة.

الكلمات المفتاحية: الحضارة الإسلامية، المرأة، الإسلام، اليونان، روما، اليهودية، المسيحية، الهند

İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)

Ziya KAZICI

Öz

İslâm dini, barış, adalet ve sevgiyi tevhid temelinde yükselterek insanlar arasında yerleştirmek üzere gönderilen bir dindir. İslâm, tüm insanlığa hitap eder ve ırk, asalet ve cinsiyete bağlı bir üstünlük ve ayrıcalığa yer vermez. Dolayısıyla kadın ve erkek de insanlık düzleminde denktirler. İslâm'dan önceki toplumlarda ise durum bu şekilde değildir, kadının konumu çoğu zaman erkekten aşağıdadır. Kadına hak ettiği yeri İslâm, yeniden kazandırmıştır. Bu çalışmada öncelikle İslâm'ın kadına bakışı söz konusu edilecek, ardından Eski Yunan, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Hint kültürlerinde kadının konumuna değinilecek ve sonrasında İslâm'ın kadına bakışı daha detaylı ele alınarak kadının İslâm'daki ve mezkûr din ve kültürlerdeki konumu kıyaslanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Medeniyeti, Kadın, İslâm, Yunan, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık, Hint

---

* هذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)" التي نشرت في العدد الحادي عشر من مجلة الإلهيات الأكاديمية. تاريخ إرسال المقال: ٠١/ ٠٤/ ٢٠٢٠ - تاريخ قبول المقال: ١٥/ ٠٦/ ٢٠٢٠. (زيا كازيجي، المرأة في الإسلام: مقارنة، الإلهيات الأكاديمية، يوليو ٢٠٢٠، العدد: ١١، ص ٥٧-٧٢).

** أ. د.، جامعة صباح الدين زعيم، كلية العلوم الإسلامية، قسم العلوم الإسلامية الأساسية - إسطنبول: ORCID: 0000-0001-7472-0666. ziya.kazici@izu.edu.tr

Women in Islam: (A Comparison)

Abstract

The contribution of technology to teaching and its impact on student motivation is still a topic of debate. The use of technological opportunities in the teaching of Quran increases the effectiveness of active sensory organs, thus facilitates and accelerates learning, encourages students, and ensures the achievement of educational objectives at the highest level. Therefore, the research aims to identify the technological tools that can be used widely in the teaching of the Qur'an and explained the positive and negative effects of the effective use of these tools. The article will help those who teach and learn the Holy Quran education technologies and know how to make use of them, as well as develop a Qur'an teaching material and prepare a theoretical basis for researchers working in this field.

Keywords: Quran Teaching, Educational Technologies, Innovative Methods, Motivation, Visual Tools

المدخل:

كما هو معروف، لا يعتمد التميز والتفوق في الإسلام على الخصائص الطبيعية للناس مثل الجنس أو النسب أو مكانتهم الدنيوية، بل إن التميز والتفوق في الإسلام يبنى على مبدأ التقوى وتأدية الواجبات بشكل صحيح وسليم. ولكن في بعض الأديان والأنظمة قبل الإسلام كانت خصائص مثل النسب والأصل العرقي والجنس هي أسباب التمييز والتفوق، ولذلك كان عدم الانتماء لعائلة وجيهة أو عدم الاندراج من عرق معين أو كونك امرأة يعني بالضرورة التعرض للظلم وغياب العدالة والمساواة، وفي فترات ما قبل الإسلام، حُرمت المرأة أيضًا من أغلب حقوقها في هذا السياق.

لقد أرسل الله الرسول مرشدًا للبشرية في جميع المسائل بما فيها عالم المرأة وحماية حقوقها، بل ذكر أن الجنة تحت أقدام الأمهات (النساء).

وقد كانت أولى آيات القرآن التي أنزلت وأولى أوامر الدين الإسلامي هي آية «اقرأ»، وخاطبت هذه الآية العالم الإسلامي أجمع عبر شخص النبي؛ بمعنى آخر: لا ينتمي المخاطبون الملزمون بأمر الله لفئة أو طبقة أو جنس معين، إنما هذا الأمر موجه لجميع المسلمين، وبذلك عليهم الوفاء به، لم يقصر الإسلام تحصيل العلم على أي طبقة بشرية، ولم يميز بين الرجال والنساء؛ فتحصيل العلم إلزام على الرجل والمرأة على حد سواء، ولا لأحدهم فضل على الآخر، ولا تقع المسؤولية من على كاهل الآخر عندما يؤدي أحدهم هذه المهمة.

تشبه الأسرة الشركة المبنية على أساس الحب والالتزام بين شخصين، وورد في القرآن الكريم في هذا الخصوص: ﴿وَمِنْ ءَايَـٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَـٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾[الروم: ٢١]. وهذه الشراكة لها مسؤوليات يجب الوفاء بها بشكل مشترك، ويتم

تحديد المسؤوليات الفردية وفقًا لخصائص خلق الأفراد، وهكذا فإن العلاقة الراسخة بين الرجل والمرأة التي أقرها الإسلام، تقوم بشكل أساسي على المحبة.

نود أن نستعرض بإيجاز المراحل التاريخية التي مرت بها المرأة قبل الإسلام، لنرى كيف أعطى الإسلام للمرأة حقوقها بما يتناسب مع طبيعتها، ومدى تكريم الإسلام لهذا الجنس الذي يشكل نصف العالم البشري، لأنه من الضروري مقارنة الاختلافات من أجل إجراء تقييم صحيح. لهذا الغرض - في إطار مقال - نود أن نفحص نظرة الأنظمة الدينية والفلسفية للمرأة قبل الإسلام، حتى نبدأ في فهم نظرة الإسلام للمرأة فهمًا صحيحًا، كما أن هذه الطريقة تمكننا من رؤية حقيقة بعض القضايا التي يساء فهمها الآن.

يعدّ الإسلام المرأة كائنًا جدير بالاحترام وأنها الدعامة الأساسية للأسرة، إلا أن المرأة قبل الإسلام كانت تعدّ بلا قيمة، حتى إنها كانت تعدّ كائنًا أدنى من الرجل وكأن الغرض من خلقها هو خدمة الرجال فقط. ولكن الإسلام شن حربًا على هذا الأمر، وأقر أن المرأة متساوية مع الرجل في جميع النواحي، وقد ورد في القرآن الكريم، ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ﴾[النساء: ١]. مما يؤكد على مساواة الجنسين وعدم وجود اختلاف بينهما من حيث الخلق.

ونود أن نتطرق إلى كيفية قبول الأنوثة وفهمها في الأديان والثقافات قبل الإسلام قبل التطرق إلى حقوق المرأة بمعنى أوسع وفقًا للإسلام، وهو الذي تطرقنا إليه بشكل أساسي.

١. المرأة في اليونان القديمة

كانت المرأة في اليونان القديمة تعدّ ذات شأن وضيع؛ وبناء على ذلك تحرم من جميع حقوقها، ولا يمكنها العمل سوى في الأعمال المنزلية، وليس لديها أي حقوق أو صلاحية تصرّف كان يحق للزوج ضرب المرأة أو إهداؤها لغيره، إذ كانت المرأة بمنزلة العبيد. ولم يكن يحق للإناث الحصول على نصيب من الميراث، فقد كان الميراث من حق الذكور فقط، وكان دور المرأة مقتصرًا على خدمة الرجل والاهتمام به فقط دون اعتبار أي وظيفة أخرى لها(١).

كانت المرأة تعدّ سببًا لكل الشرور في العالم، فقد وصفت في إحدى الأساطير اليونانية كالآتي: أراد زيوس الانتقام من الرجال بسبب غضبه من بروميثيوس، لذلك، خلق مخلوقاً لطيفاً وجميلاً، زين كل الآلهة هذا المخلوق بالزهور والتاج الذهبي، وأطلق عليه اسم «باندورا» أي «المرأة التي منحت كل شيء»، وأنزل زيوس هذه «الكارثة» على الأرض، وأصبحت المرأة العدو الأكبر للرجل.

ووفقًا لإحدى الآراء، فإن سبب الشر ليس باندورا نفسها، وإنما فضولها، فقد أعطت الآلهة باندورا صندوقًا مليئًا بالأشياء الضارة وطلبوا منها ألا تفتحه، استسلمت باندورا لفضولها وأرادت معرفة ما بداخل

(١) لمزيد من المعلومات في هذا الموضوع، راجع. أجست بابل، المرأة والاشتراكية، ترجمة. صالحة نازلي كايا (إسطنبول: دار انتر للنشر، ١٩٩١)، ٦٧ - ٦٨.

الصندوق، وفي يوم ما فتحت الصندوق، فتناثرت كل الشرور خارج الصندوق، أحست باندورا بالرعب وأغلقت باندورا الصندوق مرة أخرى، إلا أن الأوان قد فات، وكانت المرأة هي العقاب الذي فرضه زيوس على البشر(٢).

تكشف هذه التعبيرات، التي تطرقنا إليها باختصار أعلاه، عن الفهم العام للمجتمع، ومنظور الأحداث والأشخاص، ووجهة نظر اللاوعي للأشخاص في هذه القضية حتى لو كانت أساطير، وفقًا لذلك، تتشكل ثقافة فيما يخص هذا الأمر يخضع لها تقريبًا كل المجتمع.

عندما تترسخ مثل هذه الرؤية والفهم في أذهان الناس منذ الطفولة، يصعب محو آثارها بعد ذلك، لأن هذا الفهم سيصبح بمثابة ثقافة الأجداد. وكما هو معروف، ليس من السهل تغيير الثقافات(٣)، ودعونا نشير أيضًا إلى أن هذا الفكر والفهم الذي ظهر وفقًا لذلك سينتقل إلى المسيحية ببعض خصائصه، وسنتطرق إلى ذلك لاحقاً عند تغطية موضوع "المرأة في المسيحية".

٢. المرأة عند الرومان

قادت روما قانون معظم المجتمعات، ولكنها ظلت تحت تأثير الإغريقيين من حيث العقيدة، لذلك، فإن بعض الآلهة لها نفس خصائص الآلهة الإغريقية تقريبًا، ولهذا السبب، يشبه زيوس عند الإغريق جوبيتر عند الرومان. وكان وضع المرأة عند الرومان هو نفسه كما في اليونان القديمة، فالرجل هو رب الأسرة وله سلطة غير محدودة على زوجته وأولاده، وكان الرجل يتمتع بسلطة تصل به في كثير من الأحيان لقتل زوجته، فقد كان يمكن للرجل أن يفعل بهم ما يشاء بناءً على هذه السلطة(٤). وبسلطات واسعة يأخذ الأب الأشخاص الذين يريدهم إلى أسرته ولا يأخذ من لا يريده، وكان هذا الوضع يشمل الفتيات بشكل خاص، ولم يكن يحق للإناث امتلاك أي شيء، فإذا حققت أي مكسب، يضاف هذا المكسب إلى ممتلكات الأب. وهذه الممارسة لا تتغير حتى لو بلغت الفتاة سن البلوغ أو تزوجت، ولم يكن الزواج يبنى على التراضي ومنح حقوق متساوية للطرفين، فعندما تتزوج الفتاة، تبرم عقدًا آخر مع زوجها ، يسمى "اتفاقية رئاسة الأسرة"، بإحدى الطرق الثلاث الآتية:

١. بمراسم دينية، بحضور رجل الدين.
٢. بشراء الزوج لزوجته.
٣. بمناسبة استمرار الزواج بعد أول سنة.

(٢) إديث هاميلتون، *الأساطير*، ترجمة. أولكو تامر (إسطنبول: دار فارليك للنشر، ١٩٦٨) ٤٦-٤٧.

(٣) لمزيد من المعلومات، راجع. زيا كازيجي، *تاريخ حضارة الإسلام ومؤسساته* (إسطنبول: دار نشر İFAV، ٢٠١٨)، ١٩-٢٠.

(٤) لمزيد من المعلومات حول الموضوع، راجع. بول كوشكر، *النقاط الأساسية في القانون الروماني*، ترجمة. قدرت أيتار (إسطنبول: منشورات كلية الحقوق جامعة أنقرة، ١٩٦٣)، ٧٧-٧٨؛ زيا أمور، *القانون الروماني* (إسطنبول: كلية الحقوق جامعة إسطنبول، ١٩٨٤)، ٣٨٣-٣٨٨.

وعند إبرام أحد هذه العقود، يفقد الأب سلطته على ابنته، لتنتقل السلطة إلى الزوج، وتوضح هذه الممارسات أن المرأة كانت تعدّ غير كاملة الأهلية. ويعدّ قانون الألواح الاثني عشر أن الخصائص الثلاث الآتية هي سبب عدم الأهلية (الحجر): العمر، الحالة العقلية، الأنوثة، وكانت هذه القاعدة سارية في القانون الفرنسي حتى عام ١٩٣٨، لأن القانون الفرنسي يستمد أساسه من القانون الروماني(٥).

٣. المرأة في اليهودية

أما بالنسبة لليهودية، فهي لا تختلف كثيرًا في نظرتها للمرأة عن الأديان والأنظمة قبل الإسلام، ويعد التوراة مجموعة من التقاليد اليهودية، وقد تغيرت بعض أحكامه على مر القرون وبعضها يتعارض مع بعضها الآخر. وفي هذا السياق، نذكر الجمل الآتية ذات المغزى بترجمة العهدين القديم والجديد تحت إشراف لجنة الكنيسة البروتستانتية الألمانية: "الكتاب المقدس (العهدان القديم والجديد = التوراة والإنجيل) لم ينزل من السماء، تطور العهد القديم على شكل ٣٩ كتاباً والأناجيل الأربعة تدريجياً واتخذ شكله النهائي على مدى آلاف السنين»(٦). كما أن قضية المرأة في التوراة مليئة بالتناقضات؛ فعلى سبيل المثال: في حين أن التوراة تعدّ المرأة جديرة بالمعاملة الحسنة في بعض الأماكن، فإنها تذكرها في أجزاء أخرى على أنها مخلوق ملعون مضلل، لهذا السبب، كان تباين نظرة اليهود للمرأة ومعاملتها بشكل مختلف وفق هذه التباين؛ إذ كان بعض اليهود (طائفة منهم) يعدون البنت خادمة، حتى إن والدها كان لديه الحق في بيعها، ولا يمكنها أن ترث إلا في حالة عدم وجود ابن ذكر لأبيها، وعدّت العقيدة اليهودية المرأة لعينة لإخراجها آدم من الجنة، وكان يعدّ السبب في موتها أثناء الولادة أنها لم تقم بواجباتها على الوجه الصحيح. إلا أن في حقيقة الأمر لا يمكن علميًا أن نعزو حادثة الموت إلى عدم القيام بالواجبات الدينية بشكل صحيح. علاوة على ذلك، فإن المعلومات الآتية موجودة في التلمود، وهو أكبر تفسير للتوراة:

"تموت النساء أثناء الولادة لثلاث خطايا: عدم الاهتمام بالحيض، الخطأ في فصل العجين، والخطأ في إضاءة مصباح السبت "(٧).

تُجبر المرأة الحائض في المجتمع اليهودي على الانسحاب من الحياة الاجتماعية تمامًا، والشروط المفروضة على المرأة قاسية لدرجة أنه لا يمكنها الالتزام بها، وقد أدى هذا الوضع إلى توجيه اتهامات حتى للمرأة التي

---

(٥) «يجب أيضًا ذكر النوع ضمن الأسباب التي تقلص أهلية الحقوق، يلعب النوع دوراً مهماً في وجود الأهلية الحقوقية، وبذلك لا تمتلك المرأة حقوق عامة من ناحية الأهلية الفعلية وأهلية الحق، ولا يحق للمرأة أن تكون وصية في العصر الكلاسيكي، بخلاف الحالات الاستثنائية في عصر جستنيان، وأهلية ميراثها كانت محدودة، «فلا يحق لها الحصول على التركات التي تتجاوز مقدارًا معينًا.» أمور، *قانون روما*، ٣٩٩-٤٠٠؛ راجع أيضًا. مصطفى صباي، *المرأة وفقاً للإسلام والغربيين*، ترجمة. إحسان توكصاري (إسطنبول: دار نيدا للنشر، ١٩٦٦)، ٣٥.

(٦) لمزيد من المعلومات، راجع. خير الله أورس، *موسى واليهودية* (إسطنبول: دار رمزي للنشر، ١٩٦٦)، ٤.

(٧) أورس، *موسى واليهودية*، ٣٦٨.

ماتت أثناء الولادة، لدرجة أن المرأة التي انتهى حيضها، يجب أن تقدم قرباناً ككفارة لأنها تعدّ مذنبة، وتوضح العبارات الآتية في قسم اللاويين من التوراة، فهم اليهود:

"وإن كانت المرأة حائضًا، فإنها تبقى في نجاستها سبعة أيام، وكل من يمسها يكون نجسًا إلى المساء، وفي حيضها يكون ما تضطجع عليه نجسًا، وكل ما تجلس عليه يجب أن يغسل بالماء، ويكون نجسًا إلى المساء، وإذا حدث شيء على السرير أو الفراش الذي تجلس فيه المرأة الحائض ، فلامس الرجل ذلك الشيء، يكون نجسًا حتى المساء، وإن نام معها الرجل، ولوثته نجاسة المرأة، فيكون نجسا سبعة أيام، وكل فراش يضطجع عليه يكون نجسًا.

"وإن نزل دم على المرأة أيامًا كثيرة ولم تكن في حيض، أو نزل دم أكثر من مدة الحيض، فكل أيام نجاستها كأنها أيام حيضها نجسة، وكل سرير تنام عليه طوال أيام نزول الدم، سيكون مثل سرير الحيض، وكل ما تجلس عليه يكون نجسًا مثل نجاسة الحيض، وكل من يلمس هذه الأشياء يصبح نجسًا، يغسل ثيابه ويغتسل بالماء ويكون نجسًا إلى المساء، ولكن إذا أصبحت نظيفة من الدم، فإنها تحسب سبعة أيام، ثم تصبح طاهرة، وفي اليوم الثامن تأخذ لنفسها حمامتين وتضعهما على باب خيمة تجمع الكاهن، وسيقدم الكاهن أحدهما ككفارة ذنب والآخر كقربان، ويكفر الكاهن سيئاتها أمام الرب بسبب حيضها النجس"(٨).

وكما هو واضح، يعدّ الحيض، وهو عملية بيولوجية طبيعية تحدث لكل امرأة صحية البدن، بلغت سن البلوغ، جريمة في الفهم اليهودي. ويمكن التكفير عن هذا الذنب من خلال رجال الدين (الحاخامات) وتقديم القرابين.

وفقًا لعلم الطب فإن المرأة الحائض تكون مجهدة و مريضة بدرجة من الدرجات، لذلك يجب عليها أن ترتاح أثناء فترة الحيض؛ فالأوعية الدموية في مجرى الرحم تكون مفتوحة والمرأة معرضة لالتقاط الجراثيم، وفي هذه الفترة يزيد الاتصال الجنسي من خطر الإصابة بالعدوى بشكل كبير، لذلك حرم الإسلام الجماع أثناء الحيض لمنع إصابة المرأة بالتعب والمرض. ولكن على عكس الفهم اليهودي، لا تُعزل النساء عن الحياة الاجتماعية، ولا تعدّ الأشياء نجسة لمجرد لمس المرأة الحائض لها، فهذه العملية الطبيعية ليست ذنبًا ولا جريمة.

وعلى الرغم من وجود المزيد من المعلومات حول وجهة نظر اليهودية حول المرأة، إلا أننا نريد أن نكتفي بنقل معلومات غريبة وردت في التوراة، في قسم التكوين، حتى لا نطيل الموضوع أكثر. وبذلك فإن القارئ، دون مزيد من الكلام، يتابع ويرى حالة الأب النبي وبناته في دهشة:

«وخرج لوط من تسوار وجلس على الجبل، وكانت ابنتاه معه، لأنه كان يخاف الجلوس في تسوار، وجلس هو وابنتاه في كهف، فقالت الابنة الكبرى للصغرى: أبونا كبير في السن ووفقًا لطريقة العالم كله، لا يوجد رجال في البلاد ليكونوا معنا، فلنشرب أبينا الخمر ونجامعه لنحيي ذرية أبينا"، وفي تلك الليلة قامتا

(٨) *الكتاب المقدس* (إسطنبول: شركة الكتاب المقدس، ١٩٥٨)، سفر اللاويين ١١٥/ ١٩-٣٠.

بسقاية أبيهما الخمر ودخلت الابنة الكبرى وجامعت أبيها. ولكنه لم يعلم بما حدث، وحدث أنه في اليوم التالي، قالت الفتاة الكبيرة للصغيرة، جامعت أبي الليلة الماضية، فلنشرب أبينا الخمر هذه الليلة أيضاً وجامعيه لنحيي ذريته، وفي تلك الليلة أيضاً قامتا بسقاية والدهما الخمر، وجامعته ابنته الصغرى، ولكنه لم يعلم بذلك، وهكذا حملت ابنتا لوط من أبيهما، وولدت الابنة الكبرى ابنا واسموه موآب، وهو جد مملكة موآب الى اليوم، والابنة الصغرى أنجبت ولدًا أيضا، فأسمته بن عمي. وهو جد بني عمون حتى اليوم "[٩].

ماذا تعتقد آلاف الفتيات اليهوديات كل يوم عند قراءتهن العديد من النصوص مثل هذه في كتبهن المقدسة؟ فكيف وبأي طريقة تتطور فكرة الأسرة والمرأة في العائلات اليهودية الذين يقرؤون مثل هذه النصوص عن لوط ، نبي الله، وبناته؟ إلى أي مدى سيحمل افتراء جماع الفتيات لوالدهن لعدم وجود رجل (لا أستطيع أن أقول لأنني لا أملك التعبير الصحيح)؟[١٠]

٤. المرأة في المسيحية

وفقًا لفهم المسيحية أصبحت المرأة لعبة الشيطان، حيث ارتكبت الخطيئة التي تسمى الذنب الأصلي بإطعامها آدم الفاكهة المحرمة، وهو أكبر إثم وفساد وفتنة. فبسبب هذه الخطيئة أصدر الله حكمه على النساء. والذنب مستمر أيضاً، والمرأة مصدر دائم للشر. وبناءً على ذلك في اجتماع ماكون الذي عُقد بعد خمسة قرون من ولادة المسيح، كان الاتفاق على أن "النساء لن ينجون من عذاب الجحيم، باستثناء السيدة مريم، والدة المسيح (لأنها أيضًا شبه إلهية)"[١١]. وبنظرة مماثلة، في اجتماع عُقد عام ٥٨٦ بعد الميلاد، كان الفرنسيون يتجادلون حول ما إذا كان يمكن اعتبار النساء بشرًا، وكانت الإجابة التي جاءت في الاجتماع عن هذا السؤال على النحو الآتي:. "المرأة هي إنسان خُلق لخدمة الرجال"[١٢]. "المرأة التي تعدّ لعبة شيطانية، قد شوهت سمعة عالم النساء بأسره لأن هذا المخلوق (المرأة) أطعم آدم من الفاكهة المحرمة، وقد ذهل رجال الدين المسيحيون الأوائل لما رأوه من فساد أخلاقي في المجتمع الروماني، ولأنهم رأوا أن المرأة هي السبب الوحيد لكل هذه الانحرافات، فقد أرادوا الابتعاد عنها، وفي بداية الأمر، أقر الرأي الآتي:

"المرأة أم المعصية، مصدر الأذى والفتنة، إنها المؤثر الرئيس الذي يدفع الرجال إلى الخطيئة من خلال إثارة مشاعره، لهذا السبب فهي بوابة جهنم. والمرأة هي أيضًا مصدر كل مصائب البشرية ومتاعبها، إنها مخلوق نخجل من وجوده، فلا تنخدع باختفائها خلف جاذب جمالها الجسدي لأنها بهذه الحالة تكون سلاح الشيطان

---

(٩) الخلق ١٩/ ٣٠-٣٨.
(١٠) لمزيد من المعلومات، راجع. زيا كازيجي، *الخلق والذنوب والتوبة* (إسطنبول: دار تشغري للنشر، ١٩٧٥)، ٧٦-٨٢.
(١١) سباعي، *المرأة*، ١٩.
(١٢) سباعي، *المرأة*، ١٩.

الأكثر فعالية، ويجب أن تعاقب على ما فعلته لأنها أهانت العالم وقادت الناس إلى الشر"(١٣).

قال ترتليان، أحد قادة المسيحيين الأوائل، في خطبته إلى النساء: "أنتن لا تعلمن أنكن جميعًا بنات حواء أيضًا، وبسبب تلك الخطيئة العظيمة، فإن قضاء الله لا يزال قائماً على النساء في هذا القرن، فالجريمة لا تزال موجودة، وأنتن أبواب الشيطان، أنتن من أكل من تلك الشجرة المحرمة، وأنتن من عارض الشرائع الإلهية ... أنتن من دمر صورة الله بسهولة بهذه الطريقة ... "(١٤)

إن التزام المرأة التي قيل إنها قد خلقت لخدمة الرجال فقط، تجاه زوجها، سيكون مثل التزامها تجاه الرب، لأن الرجل هو سيد المرأة، كما المسيح هو سيد الكنيسة(١٥).

أدى ترسيخ فكرة قذارة المرأة إلى الاعتقاد بقباحة الزواج أيضًا، فالمتزوج لا يفكر في شيء سوى زوجته، والزواج يبعد الرجل عن ملكوت الله، والرجل الجيد والطاهر لا يتزوج، بل يتجنب النساء دائماً، وورد الآتي في الكتاب المقدس حول هذا الموضوع:

"لكني أريدكم أن تكونوا بلا هموم. فالرجل غير المتزوج لا يفكر إلا في كيفية إرضاء الرب، أما الرجل المتزوج يفكر دائماً في كيفية إرضاء زوجته، وينقسم. والمرأة غير المتزوجة تفكر دائماً في شؤون الرب لتبقى مقدسة جسداً وروحاً، أما المرأة المتزوجة فتفكر دائماً في كيفية إرضاء زوجها، وأنا أقول هذا لا للافتراء عليكم، ولكن لمصلحتكم، حتى تكونوا على النحو الذي يناسبكم ولا يشتت ذهنكم، وتتبعوا ما أمر به الرب "(١٦). والدين الذي يعدّ فيه عدم الزواج أفضل خطوة، لا يعد الأطفال ذوي قيمة أيضًا، وفي صلاة المساء للكنيسة الكاثوليكية، لا تزال الكلمات الآتية تُقرأ: "Ece enim, in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis me mater mea."(لقد وقعت في بطن أمي بالخطيئة، وحمل أمي بي خطيئة.) فهل يمكن أن يرتكبا الزوج والزوجة نفس الذنب مرارًا وتكرارًا بعد أن يسمعا عبارات الندم هذه عند حضور كل صلاة؟(١٧)

وبالمثل، تسببت الأوامر التالية الواردة في (الرسالة الأولى إلى أهل كورنثوس) في فهم موجه لإلغاء الزواج تدريجيًا: "أيها الإخوة، أعلن هذا أيضًا، لقد ضاق الوقت، من الآن فصاعدًا، ليتظاهر من له زوجات بأنهن غير موجودات "(١٨). تسببت هذه الكلمات وما شابهها في إرباك كبير بين المسيحيين بمرور الوقت، فلم يعد بإمكان الرهبان أن يتزوجوا، وهجر المتزوج منهم زوجته، حتى إن بعض القساوسة عاقبوا الرهبان المتزوجين عقوبات شديدة، وبتأثيرهم على العامة، منعوا الرهبان المتزوجين من الراحة، وكان يتم التشهير

(١٣) أبو علاء المودودي، *حجاب*، ترجمة. علي غنجالي (إسطنبول: دار هلال للنشر، ١٩٧٢)، ٣٠.

(١٤) بهي الخولي، *المرأة في الأسرة والمجتمع*، ترجمة. عبد الله إيشلار (أنقرة: مطبعة ألف، ١٩٧٢)، ٩.

(١٥) إلى شعب أفسوس ٥/ ٢٢-٢٥.

(١٦) إلى أهل كورنثوس ٧/ ٣٢-٣٨.

(١٧) ريتشارد لوينسون، *تاريخ العادات الجنسية*، ترجمة. أندر غورول (إسطنبول: دار فارليك للنشر، ١٩٦٦)، ١٠٩.

(١٨) إلى أهل كورنثوس ٧/ ٢٩.

بالرهبان المتزوجين على الجذع لأنهم منساقون وراء شهواتهم ومنهزمون لـ "جنس للنساء"، لذلك فهم لا يستحقون الشعور بالتعاطف. ومع ذلك كانت روما تأمل في أن تتمكن من دعوة الرهبان المتزوجين إلى العودة لرشدهم قبل طردهم من الكنيسة، وفي عام ١٠١٨، أصدر البابا بنديكتوس السابع قانونًا لأبناء أعضاء الكنيسة ليصبحوا عبيدًا دائمين للكنيسة، وبعض الأطفال، ووضعت النساء أيضًا على القائمة السوداء، وتساوت زوجات الرهبان بالعشيقات.

وتمادى البابا ليو التاسع (١٠٤٨-١٠٥٤)، الذي جلب نظامًا جديدًا للكنيسة في أعقاب الفوضى العظيمة، وازداد تشددًا، حيث فرض على الرهبان الامتناع عن ممارسة الجنس، وعدّ أن عدم طاعة هذا الأمر ليس جريمة فحسب، بل زندقة أيضًا، ولم تكن تحتاج الكنيسة أن تتعامل مع عقوبة الزندقة بنفسها، بل هاجمت جماهير الشعب، بتحريض من القساوسة، الرهبان الذين لم يرغبوا في الانفصال عن زوجاتهم. وذهب اجتماع مجلس الكنيسة في روما عام ١٠٥٩ إلى أبعد من ذلك حيث نهى جموع الشعب عن الاستماع إلى "طقوس الصلاة" التي يلقيها الرهبان المتزوجون من أجل التشهير بهم، وأعلن المجلس الذي تأسس في روما عام ١٠٧٤، أن جميع المعاملات بين الرهبان والنساء بمثابة الزنا، وأمر جميع الرهبان الذين ما زالوا يعيشون مع زوجاتهم بترك زوجاتهم على الفور، ونظرًا لأن الكنيسة لم تعترف بقانون الطلاق، فقد كان لا بد من فصل أماكن النوم وتناول الطعام بين الزوج والزوجة[١٩].

كما قرأنا أعلاه، أصبح الزواج مؤسسة غير مرحب بها، إذ كانت المسيحية تعدّ العلاقة الجنسية قذرة وقبيحة وإن كانت بين الأزواج ، واستمروا في ترديد هذا حتى في صلواتهم، كما أن زواج الرهبان منعهم من إقامة الشعائر، فتمرد الشعب عليهم بل كانوا يهربون منهم، هذا المواقف والنظرة من المسيحيين تجاه الرهبان المتزوجين أضرت أيضًا بعلاقاتهم الأسرية.

وفي المسيحية، حيث لا يُسمح بالطلاق، بدأت مؤسسة الأسرة تفقد قيمتها، وكان طلب الطلاق يقابل بالرفض سواء كان الراغب في الطلاق الرجل أم المرأة، ومهما كان السبب، لا يمكن الطلاق، ويعدّ أولئك الذين يطلقون ويتزوجون مرة أخرى زناة. لذلك، لم يكن أحد يفكر حتى في الزواج، وحتى الأشخاص الذين هم على وشك الزواج أدركوا استحالة طلاقهم في حالة ظهور الخلافات في المستقبل، لذلك لم يرضخوا لفكرة الزواج بسهولة. وفي الوقت نفسه، إذا مات أحد الزوجين، فقد يتزوج الآخر مرة أخرى، إلا أن الكنيسة المسيحية وصفت هذه الزيجات بأنها "زنا مدني"[٢٠].

تتبنى المسيحية أيضًا نظرة مختلفة للمرأة من حيث التملك، فكما هو الحال في بعض الأديان والثقافات السابقة، في العالم المسيحي، لا يمكن للمرأة أن تمتلك أي شيء بأي شكل من الأشكال بعد الزواج. وعندما

(١٩) لوينسون، تاريخ العادات الجنسية، ١١١.

(٢٠) لمزيد من المعلومات حول هذا الموضوع، راجع. كازيجي، *الخلق والذنوب والتوبة*، ٨٨-٩١.

تتزوج، تصبح كل ممتلكاتها ملكًا لزوجها. حتى أن جين سعيد مقدسي، أخت إدوارد سعيد، وصاحبة كتاب "المرأة العربية في ثلاث أجيال"، قالت عن جدتها: «ولدت جدتي في الإمبراطورية العثمانية، كانت ابنة قسيس أتى إلى بيروت في أوائل القرن التاسع عشر، ادعى الجميع أنهم كانوا حداثيين أو إمبرياليين كبارًا، لكن في ذلك الوقت، كانت النساء المسلمات تمتلك مزايا أكثر من النساء المسيحيات، فقد كان بإمكانهن امتلاك ممتلكاتهن الخاصة، أما بالنسبة للمسيحيين، كانت تنتقل ممتلكات النساء المتزوجات إلى أزواجهن بمجرد الزواج، ولم يكن لديهن القدرة على امتلاك أي ممتلكات حتى صدر قانون حقوق الملكية للمرأة المتزوجة في عام ١٨٦٠، ولكن النساء المسلمات لم يتعرضن لمثل هذا الأمر قط، فقد كان المسلمون متقدمين في هذه المسائل»[٢١].

كان هذا الفهم الذي قبله المسيحيون مرتبطًا بعواقب أخروية، ومع ذلك، فإن حالة المسيحيين الذين دخلوا ملكوت السماوات لم تكن مضمونة بالكامل، فالمكافآت الأخروية أيضًا مرتبطة بالصدفة، والنساء على وجه الخصوص هن أسوأ حالًا؛ حيث يُعتقد أنهن المتسببات في ذنوب الرجال، وترد العبارات الآتية في إنجيل متى:

"حينئذ يكون ملكوت السماوات مثل عشر فتيات يأخذن مصابيحهن ويخرجن ليستقبلن العريس، خمس منهن كنّ حمقاوات وخمس كنّ ذكيات، لأن الحمقاوات لما أخذن المصابيح لم يأخذن الوقود معهن، أما الذكيات، فقد أخذن الوقود في حاوياتهن مع المصابيح ، ولكن عندما تأخر العريس، نمن جميعًا، وفي منتصف الليل كان هناك صراخ: هيا اخرجن لاستقبال العريس، في ذلك الوقت، قامت جميع الفتيات بتجديد مصابيحهن، فقالت الحمقاوات للذكيات: "أعطيننا من وقودكن، لأن مصابيحنا تنطفئ "، أجابت الذكيات وقلن: "ربما لن يكفي لنا ولكن، من الأفضل أن تذهبن إلى البائعين، وتشترين بأنفسكن."، ولما ذهبن للشراء جاء العريس، ودخلت الفتيات المستعدات للزفاف معه وأغلق الباب، وجاءت الفتيات الأخريات فيما بعد وقلن: "يا رب! يا رب! افتح لنا."، ولكنه أجابهن قائلاً: "بصراحة، أقول لكن، أنا لا أعرفكن"[٢٢]، وكما يظهر من هذه الواقعة، لم يتم قبول نصف المسيحيين في ملكوت الله، هؤلاء هم العباد الأغبياء الذين حاصرهم الشيطان وتسببوا في كوارث، وبالتأكد ليسوا هم الرجال الذين خلقهم الله على صورته.

في وقتنا الحالي، الحقوق والحريات التي يُعتقد أنها تُمنح للمرأة في الدول الغربية تتناسب في الواقع مع مصالح الرجل؛ حيث إن موقف الرجل الغربي تجاه المرأة هو نفس سلوك العصور الوسطى ولكن بصورة أخرى، فالاختلافات بين العصور الوسطى والعقلية الحالية هي فقط اختلافات في الأسلوب بسبب تغير الزمن، ولكن لم تهدف المساعي في الحقيقة لحماية حقوق المرأة. ومن الواضح، أنه في الحضارة الغربية المسيحية، أصبحت النساء سلعة إعلانية، وعلى الرغم من أن الغرب المادي لا يستطيع بيع النساء كما اعتاد، إلا أنه يمكنه جرهم إلى الوسائط المرغوبة تحت اسم الموضة، من أجل المزيد من الحلي والأبهة، وكانت هناك العديد من الأمثلة

---

(٢١) عائشة بهورلار، «جدتي وأمي وأنا» *جريدة يني شفق* (٢ نوفمبر ٢٠١٩)، ١٣.
(٢٢) متى ٢٦/ ١-١٢.

على ذلك خلال فترة التحول الصناعي، فقد كانت النساء العاملات في المصانع يعملن مثل الرجال، رغم أنهن كن ضعيفات بدنياً مقارنة بالرجال، علاوة على ذلك، كانت أجورهن أقل من أجور الرجال.

وقد طور الغرب طرقًا لاستخدام جمال المرأة الجسدي وجعله أداة لماديته التي لا تنتهي، حيث أرفق صورًا نسائية بجانب منتجات لا علاقة لها بها وأطلق عليها اسمًا إعلانيًا، ولم يغفل استغلال ضعف الرجل تجاه المرأة، وهكذا، بمرور الوقت، أبعد الرجال والنساء عن العفة من جهة، وكسب المال عبر هذه الوسيلة من الجهة الأخرى، فقد جمع بين الحاجة إلى السلع الاستهلاكية وضعف الرجل تجاه المرأة، وبهذه الطريقة، أطعم الغرب المسيحي سجين المادة الذي لا يشبع، فأصبحت العيون تبحث الآن عن صورة امرأة بجوار كل مادة.

أولئك الذين يعرفون الغرب كحامٍ لحقوق المرأة يجب عليهم أن يعرفوا التالي: إن الحق الممنوح للمرأة الغربية ليس بنعمة ومنحة من الرجال الغربيين، فلقد بذلت المرأة الأوروبية، التي يُعتقد أنها تعيش حياة حرة في عصرنا، جهودًا كبيرة حتى تحصل على حقوقها الحالية وقدمت تضحيات كثيرة من نفسها من أجل الحصول على القوة الاقتصادية، ويبدو أن حالة التنازل هذه مستمرة، ومع ذلك، لم تكن المرأة الإسلامية بحاجة إلى بذل هذا الجهد، إذ لم يعطي القانون الأوروبي المدني (!)، حقوق المرأة حتى وقت قريب، وكانت الطريقة الوحيدة للحصول على حقوقهن وحرياتهن من خلال الرجل، قد يكون هذا الرجل والدها أو زوجها أو الوصي عليها، بمعنى آخر، لم تمتلك المرأة الأوروبية الحقوق التي منحها الإسلام للمرأة لمدة ١٢ (اثني عشر) قرنًا بعد ظهور الإسلام، ولم يكن من السهل عليها الحصول على هذه الحقوق، بل دفعت أخلاقها وعفتها وكرامتها ثمنا لهذه الحقوق، وهكذا، اضطرت المرأة الأوروبية المسيحية إلى إنفاق أغلى ما لديها من أجل الحصول على حقوقها، وكان على المرأة الأوروبية بذل الدم والعرق والدموع من أجل الحصول على الحقوق التي أعطاها الإسلام للمرأة مباشرة، وأخذها من يدها الرجل الأوروبي الظالم بالقوة[٢٣].

٥. المرأة في الهند

لم يكن وضع المرأة في الهند أيضًا مبشرًا، إذ كانت المرأة أساسًا لكل الشرور، وعليه لا يمكن تصور وجود كائن أخطر منها.

لم يكن وضع المرأة في الهند مختلفًا كثيرًا عما قيل من قبل، حيث كانت تحرق المرأة وهي على قيد الحياة عند موت زوجها[٢٤] أو تعمل كالعبيد في منزل زوجها المتوفّى، ولم تكن تستطيع الزواج بعد وفاة زوجها، وكان يُحكم عليها البقاء كعبدة في منزل زوجها المتوفى حتى إن تعرضت للإهانات الشديدة، وتكون خادمة لمنزله، وفي بعض الأحيان كانت تحرق نفسها هرباً من معاناتها وآلامها جرّاء موت زوجها[٢٥]، وفي القانون الهندوسي، توجد مقولة

---

(٢٣) محمد قطب، *شبهات حول الإسلام*، ترجمة، علي أوزك (إسطنبول: تشغال أوغلو للنشر، ١٩٦٩)، ١٤٦-١٤٧.

(٢٤) ألغى الحاكم العام البريطاني تقليد حرق جثة المرأة مع زوجها في الهند عام ١٨٢٩. لمزيد من المعلومات، راجع. قربان أوزوغولو، *تقرير الزواج* (إسطنبول كتب ذهبية، ١٩٩٠)، ١٩.

(٢٥) أبو الحسن علي ندوي، *ماذا خسر العالم بتأخر المسلمين*، ترجمة. إبراهيم دوزان – مصطفى توبوز (إسطنبول، ١٩٦٦)، ٣٩.

"الصبر على الألم والرياح والموت والنار والسم والحشرات والجحيم ليس أسوأ من النساء."، وكان يمكن التضحية بالمرأة كقربان من أجل صلاة المطر أو إرضاءً للآلهة، ولم يكن لها أي حقوق في الزواج أو الميراث، فكانت تجبر على الزواج من رجل لا تحبه ولا يمكنها الانفصال عنه حتى وفاته، وكانت المرأة أدنى من الرجل في معظم الأحكام الدينية(٢٦).

وفي الوقت الحالي هناك نظام في الهند يسمى نظام الطبقات، بالرغم من الادعاءات الواردة بشأن إلغائه، وهذا النظام مستمر منذ قرون كثقافة دينية، ودعونا نشير إلى أن المجتمعات يمكن أن تغير حضاراتها في وقت قصير، لكن الثقافة ليست كذلك، إذ يصعب تغيير الثقافة التي أتى بها الإنسان من أسلافه وعاش فيها كخاصية حيوية، ولذلك، فالثقافة هي أسلوب حياة المجتمع، وقد تتغير بصعوبة شديدة وبالإكراه، ولكن هذه العملية تستمر لقرون، ورغم ذلك لا يمكن القول إنها تتغير بالكامل، والهند أوضح مثال على ذلك، فوفقًا لهذا الفهم الثقافي، يمكن للناس إقامة علاقات مع أولئك الذين ينتمون إلى طبقتهم الخاصة فقط، وخاصة عندما يتعلق الأمر بالزواج، فإن هذه المسألة تكتسب وزناً أكبر، وبناءً عليه، تظهر المعلومات التي سربت للصحافة في ٨/ ١١/ ٢٠١٩، أن نظام الطبقات لا يزال مستمرًا بشدة وبلا رحمة، ووفقًا لهذا، "تعرض زوجان شابان في ولاية كارناتاكا بالهند للرجم حتى الموت من قبل أقاربهما نتيجة لزواجهما من خارج الطبقة الاجتماعية، ووفقًا لتقارير الصحف الهندية، عاد راميش وجانجافا البالغان من العمر ٢٩ عامًا، اللذان هربا وتزوجا قبل ثلاث سنوات، إلى قريتهما لزيارة عائلاتهما، وذكر مسؤولون في الشرطة أن الزوجين الشابين رُجما حتى الموت بالقرب من القرية على يد شقيق الزوجة وعمها وبعض الأقارب، وأفاد المسؤولون أنه تم اعتقال شقيق الفتاة وعمها وأحد المتورطين في جريمة القتل، وفتح تحقيق حول الحادث، كان للزوجين، اللذين هربا للزواج بسبب رفض عائلتهما قبل ٣ سنوات واستقرا في بنغالور عاصمة الولاية، طفلان، وفي الهند، يُقتل العديد من الأزواج على يد أفراد أسرهم وأقاربهم نتيجة لزواجهم من خارج الطبقة الاجتماعية، وطبقا لبيانات الأمم المتحدة فإن ١٠٠٠ من بين ٥ آلاف جريمة شرف ترتكب سنويًا حول العالم، ترتكب في الهند ". أنقرة / وكالة الأناضول.

ونكون بذلك قد قدمنا معلومات موجزة عن وضع المرأة في الديانات والثقافات القديمة، وعندما جاء الإسلام، لم تكن النظرة العربية للمرأة في المجتمع الجاهلي تختلف كثيرًا عما ذكر سابقًا، فمن المعروف أن البنت كانت تدفن حية (وأد البنات)، ولم تمتلك النساء أية حقوق، لذلك لا نريد الخوض في مسألة المرأة عند العرب في زمن الجاهلية.

٦. المرأة في الإسلام

كما نعرف، عندما أنار الإسلام العالم، لم تكن المرأة في وضع اجتماعي وقانوني جيد تحسد عليه، ونظرًا لأنه من المعروف للجميع أن البنات كنّ يدفنّ حيّات في مكة قبل الإسلام، فإننا لا نريد التطرق إلى هذه المسألة

(٢٦) ندوي، *ماذا خسر العالم*، ٣٦؛ السباعي، المرأة، ١٧.

كثيرًا[٢٧].

كان من المستحيل استمرار معاملة أشخاص متساوين في حقيقة الأمر بالطريقة المذكورة أعلاه، فقد أمرت العدالة الإلهية بإلغاء هذه المفاهيم وإعطاء المرأة حقوقها، وكما ذكرنا فإن الرسول صلى الله عليه وسلم ، ذكر أن الجنة تحت أقدام الأمهات، وأراد أن يرفع من مكانة المرأة بهذه الكلمات، كما أمر باحترام من حملتنا في بطنها وأنجتنا ثم ربتنا، حتى إنه ورد عن النبي أن جاء رجل إليه صلى الله عليه وسلم فقال:

يا رسول الله، من أحق الناس بحسن صحابتي؟

قال أمك.

قال ثم من؟

قال أمك.

قال ثم من؟

قال أمك.

قال ثم من؟

قال أبوك[٢٨].

فهل يمكن إعطاء المرأة قيمة أعلى من هذا؟ كما ورد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث "اللهم إيمانًا كإيمان العجائز"، والقرآن الكريم مليء بأوامر مماثلة تعطي المرأة شخصية قائمة بذاتها ومحترمة. والقضايا، التي تطرقنا إليها باختصار في بداية مقالنا، ليست سوى بعض من تعاليم الإسلام حول المرأة، إذ يدخل الجنة بإذن الله من عمل البر سواء كان رجلًا أم امرأة[٢٩]، فلا تعتمد الأولوية في دخول الجنة أو النار على الجنس أو العرق أو اللون أو اللغة أو أي سمة أخرى من سمات الخلق، وقد ذكر القرآن الكريم قصة زوجات الأنبياء نوح ولوط كمثال للكافرين وذكر أنهم سيدخلون جنهم، وكونهن زوجات أنبياء لم يمنحهن أي مميزات في هذا الخصوص على الإطلاق[٣٠]، ومن ناحية أخرى، ذكر القرآن الكريم قصة زوجة فرعون كمثال للذين آمنوا وعملوا الصالحات[٣١]، وكونها كانت زوجة لفرعون، الذي كان يقول أنا ربكم الأعلى، لم يكن سببًا في دخولها جهنم.

وفي الشريعة الإسلامية ليس لنوع الإنسان أي دور تفضيلي، بل يجني كل عامل ثمار عمله، ففي المسائل التي تخص الأسرة وخصوصاً في مسألة الزنا، يجب وجود أربعة شهود على ذلك. وعلى سبيل المثال، إذا أخفق

(٢٧) لمزيد من المعلومات حول هذا الموضوع، راجع. نشأت تشغاتاي، *تاريخ العرب قبل الإسلام وعصر الجاهلية* (أنقرة: نشرات كلية الإلهيات جامعة أنقرة، ١٩٨٢)، ١٣٣-١٣٧.

(٢٨) البخاري، «الأدب»، ٢؛ مسلم، «البر»، ١.

(٢٩) النساء ٤/ ١٢٤.

(٣٠) التحريم ٦٦/ ١٠.

(٣١) التحريم ٦٦/ ١١.

الزوج في إثبات ذلك بأربعة شهود من خلال الزعم بأن زوجته قد ارتكبت الزنا، فيحكم عليه بعقوبة" *حد القذف*" ، أي يجلد ثمانين جلدة، وبناءً على ذلك، في حديث عن البخاري وروي عن ابن عباس، جاء هلال ابن أمية إلى الرسول صلى الله عليه وسلم ، وقال إن زوجته خانته مع شريك بن سمحة، فطلب منه رسول الله صلى الله عليه وسلم، أن يأتي بأربعة شهود، وإلا عوقب بحد القذف(٣٢)، وما قاله رسول الله صلى الله عليه وسلم، يتوافق مع الآية الرابعة من سورة النور في القرآن الكريم، حيث قال الله تعالى في هذه الآية ﴿**وَٱلَّذِينَ يَرۡمُونَ ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ ثُمَّ لَمۡ يَأۡتُواْ بِأَرۡبَعَةِ شُهَدَآءَ فَٱجۡلِدُوهُمۡ ثَمَٰنِينَ جَلۡدَةً وَلَا تَقۡبَلُواْ لَهُمۡ شَهَٰدَةً أَبَدًاۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ**﴾[النور: ٤]. كما يتضح من ذلك، ينص القرآن الكريم على أنه بعد تنفيذ عقوبة الجلد على من يرمون المحصنات كذباً، فلن تقبل شهادتهم بعد ذلك أبدًا، ولا أستطيع أن أتخيل مبدأ أفضل وأقوى لحماية حقوق المرأة من هذا، لأن من يوجه مثل هذا الاتهام محروم من بعض الحقوق طوال حياته، ولا أحد يستطيع بسهولة أن يجرؤ على تحمل مثل هذا الحرمان.

والحديث الآتي ذكر في كتاب البخاري حول هذا الموضوع:(٣٣)

«عن أبي هريرة رضي الله عنه، أنَّ رجلًا من أَهْلِ الباديةِ أتى النَّبيَّ صلَّى اللهُّ عليهِ وسلَّمَ، فقالَ: يا رَسولَ اللهَّ إنَّ امرأَتي وَلَدَت على فراشي غلامًا أسوَدَ. وإنَّا أَهْلُ بيتٍ لم يَكُن فينا أسوَدُ قطُّ. فقال الرسول صلى الله عليه وسلم: هل لَكَ مِن إبلٍ؟ قالَ: نعَم. قالَ: فما ألوانُها؟ قالَ: حُمرٌ. قالَ: هل فيها أسوَدُ؟ قالَ: لا قالَ: فيها أورَقُ؟ قالَ: نعَم. قالَ: فأنَّى كانَ ذلِكَ؟ قالَ: عسَى أن يَكونَ نزعَهُ عِرقٌ. فقال الرسول صلى الله عليه وسلم: فلَعلَّ ابنَكَ هذا نزعَهُ عرقٌ.»

وكما يفهم من الحديث، قال الرسول صلى الله عليه وسلم بلسان يفهمه رجل قادم من البادية، أنه ليس من اللائق أن يشك الرجل في زوجته، وهكذا، أثبت أنه لا يمكن الافتراء على أي امرأة دون أدلة وشهود.

إن الأديان التي نعلم أن لها تأثيرًا كبيرًا على تشكيل حركات وسلوكياتها وثقافاتها المجتمعات، لها نفس القدر من الفعالية في تشكيل أفكار الأفراد الذين يشكلون المجتمع وتوجهاتهم، هذا التغيير الذي شهده المسلمون في تحركاتهم وسلوكهم وثقافتهم قبل إسلامهم وبعد اعتناقهم دين الإسلام، لا يمكن تفسيره إلا بعامل الدين. وبالفعل، فإن منظور المرأة في شبه الجزيرة العربية في زمن الجاهلية، والمجتمعات التي اطلعنا عليها من قبل، ومنظورهم بعد قبولهم للإسلام أصبح مختلفًا تمامًا عن بعضهما بعضًا.

منح الإسلام المرأة مجموعة واسعة من الحقوق والصلاحيات، ليس فقط من الناحية الاقتصادية، ولكن أيضًا في جميع الأمور، فقد أعطى الإسلام للمرأة حقوقاً لم يعطها أي دين فيما يتعلق بالزواج، وهو أمر ذو أهمية قصوى، وتوجد الأحكام الآتية في الشريعة الإسلامية بخصوص هذه المسألة: «إفادة المرأة عن نفسها في النكاح

(٣٢) البخاري، «تفسير القرآن الكريم (سورة النور)»، ٣.
(٣٣) البخاري، «الطلاق»، ٢٦.

أمر ضروري. يمكن للمرأة الحرة والبالغة أن تزوج نفسها. يجوز للمرأة الحرة والبالغة أن تتزوج عبر وصيّ أو وكيل، كما يجوز لها التوكيل عن نفسها. لا يجوز لولي الأمر إجبار ابنته البالغة على الزواج "[٣٤].

العلاقة الجنسية هي حاجة بشرية وطبيعية، وهذه الحاجة تتطلب تلبيتها، لذلك يعدّ الإسلام هذا أمرًا طبيعيًا لكلا الجنسين، حيث إن استمرار الإنسانية يعتمد على هذه العلاقة، طالما أنه لا يتم عبر طرق غير شرعية، لذلك، كل شخص لديه الصلاحية لتلبية هذه الحاجة، ففي الإسلام، لا يمكن الانعزال في دير والبعد عن العالم، وفي الواقع، هناك العديد من الأشياء التي يمكن قولها عن هذا الموضوع (مفهوم المرأة في الأديان) ولكن لم نتمكن من الحديث عن هذا الموضوع إلا بهذا القدر في إطار مقال واحد[٣٥].

النتيجة

منح الإسلام المرأة حقوقًا واسعة في كل المسائل، ولكي نرى كيف يعبر الإسلام عن الحقوق التي منحها للمرأة حسب طبيعتها، درسنا مكانة المرأة وطرق معاملتها والحقوق الممنوحة لها في الفترات السابقة للإسلام، ولقد رأينا بوضوح أنه في وقت ظهور الإسلام وقبله، كانت المرأة تُرى في مستوى أدنى بكثير مما فرضه الإسلام، ولم يُنظر إليها أحياناً على أنها إنسان، ولم يكن بإمكانها الحصول على كثير من الحقوق الممنوحة للرجال، فقد ظلمت المرأة في العلاقات المالية والزواج والحياة الاجتماعية، ولم تحترم شخصيتها وأفكارها وحقوقها، ولكن الإسلام لم يميز بين الناس لأسباب مثل النوع أو العرق أو المكانة الاجتماعية، بل يعتمد الفضل بين الأشخاص على التقوى، وبناء على ذلك فقد أخرج الإسلام المرأة من موقعها الدوني الظالم ومنحها المكانة التي تستحقها.

المصادر:

- أوجست بلبل، المرأة والاشتراكية، ترجمة. صالحة نازلي كايا. إسطنبول: دار انتر للنشر، الطبعة الأولى، ١٩٩١.
- عائشة بهورلار، «جدتي وأمي وأنا» جريدة يني شفق (٢ نوفمبر ٢٠١٩)، ١٣.
- نشأت تشغاتاي، تاريخ العرب قبل الإسلام وعصر الجاهلية. أنقرة: نشرات كلية الإلهيات جامعة أنقرة، الطبعة الثامنة، ١٩٨٢ .
- أبو عبد الله محمد بن إسماعيل البخاري، الجامع الصحيح.
- بهي الخولي، المرأة في الأسرة والمجتمع. ترجمة. عبد الله إيشلار. أنقرة: ألف للطباعة، ١٩٧٢.
- عبد الله بن محمود الموصلي، الاختيار. المجلد ٣. مصر، ١٩٥١.
- إديث هاميلتون، الأساطير، ترجمة. أولكو تامر. إسطنبول: دار فارليك للنشر، ١٩٦٨.
- زيا كازيجي، تاريخ حضارة الإسلام ومؤسساته. إسطنبول: دار نشرİFAV، ٢٠١٨.
- زيا كازيجي، الخلق والذنوب والتوبة. إسطنبول: دار تشغري للنشر، ١٩٧٥.
- الكتاب المقدس (إسطنبول: شركة الكتاب المقدس، ١٩٥٨.
- بول كوشاكر، الخطوط الأساسية في قانون روما. ترجمة. قدرت أيتر. إسطنبول: منشورات كلية الحقوق جامعة أنقرة، ١٩٦٣.
- محمد قطب ، شبهات حول الإسلام، ترجمة، علي أوزك. إسطنبول: تشغال أوغلو للنشر، ١٩٦٩.
- ريتشارد لوينسون، تاريخ العادات الجنسية، ترجمة. أندر غورول إسطنبول: دار فارليك للنشر، ١٩٦٦.
- أبو علاء المودودي، حجاب، ترجمة. علي غنجالي. إسطنبول: دار هلال للنشر، ١٩٧٢ .

(٣٤) عبد الله بن محمود الموصلي، *الاختيار* (مصر: ١٩٥١)، ٣/ ٢٩.

(٣٥) لمزيد من المعلومات حول هذا الموضوع، راجع. كازيجي، *الخلق والذنوب والتوبة*، ٦٠-١١٧.

- أبو الحسين بن الحجاج مسلم، الجامع الصحيح.
- أبو الحسن علي ندوي، ماذا خسر العالم بتأخر المسلمين، ترجمة. إبراهيم دوزان – مصطفى توبوز. إسطنبول: منشورات التوحيد، الطبعة الأولى، ١٩٦٦ .
- خير الله أورس، موسى واليهودية. إسطنبول: دار رمزي للنشر، ١٩٦٦، ٤.
- قربان أوزوغولو ، تقرير الزواج. إسطنبول مكتبة ألتين، ١٩٩٠.
- مصطفى سباعي، المرأة وفقاً للإسلام والغربيين، ترجمة. إحسان توكصاري . إسطنبول: دار نيدا للنشر، ١٩٦٦.
- زيا أمور، قانون روما. إسطنبول: كلية الحقوق جامعة إسطنبول، ١٩٨٤.